

UDK 821.163.42.09
Švel Gamiršek, M.
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 25. 5. 2019.
Prihvaćeno: 21. 10. 2019.

Biblijski likovi i događaji u proznom opusu Mare Švel-Gamiršek

Vladimira Rezo¹

U radu se analiziraju autoričini prozni tekstovi kršćanskoga nadahnuća objavljeni u zbirci *Legende* te u katoličkim tiskovinama: *Maruliću*, *Veritasu*, *Kani*, *Paxu*, *Glasu koncila*, *Vjesniku đakovačke biskupije*, *Gore srca* te u godišnjaku *Danica*. Izdvojeni su oni tekstovi koji govore o likovima i događajima o kojima čitamo u *Bibliji*. Analizira se način oblikovanja likova, njihova zastupljenost riječima ili mislima u tekstu, potom pozicija pripovjedača, tip fokalizacije te pripovjedna linija itd. U fokusu su i analize književnih povjesničara, teoretičara i kritičara Šveličinih proza kršćanskoga nadahnuća od vremena objavljivanja zbirke *Legende* do danas s ciljem propitivanja eventualne promjene prihvaćanja i ocjene ovoga dijela opusa Mare Švel-Gamiršek tijekom vremena. Kako je riječ o beletrizaciji biblijskih događaja, pozornost se posvećuje i biblijskomu intertekstu, navode se mjesta iz *Biblije*, s oznakama knjiga, poglavlja i redaka, a mjestimice se podvlače sličnosti i eventualna odstupanja od ishodišnoga teksta. Također se raščlanjuju i biblijski simboli, uglavnom biljni i životinjski, kao važna sastavnica tekstova kršćanskoga nadahnuća.

Ključne riječi: Mara Švel-Gamiršek, proze kršćanskoga nadahnuća, zbirka *Legende*, biblijski likovi i događaji, biblijski intertekst, biblizmi, kristijanizmi, simboli

¹ doc. dr. sc. Vladimira Rezo, Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, Borongajska cesta 83d, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-adresa: vrezo@hrstud.hr.

1. Uvod

Na spomen imena Mare Švel-Gamiršek većina će čitatelja pomisliti na autoričin "šokački ciklus", zbirke Šuma i Šokci, *Portreti nepoznatih žena*, roman *Ovim šorom, Jagodo...* itd. No, nedugo nakon izlaska iz tiska prve zbirke šokačke tematike (Šuma i Šokci, 1940.) uslijedio je i kronološki prvi tekst kršćanskoga nadahnuća (*Narodio se Kralj Nebeski*, "Hrvatski ženski list", 1944.), a Mara Švel ukupno ih je objavila trideset i osam², od kojih je dosad bilo poznato njih petnaest iz zbirke *Legende*. Dvadeset i tri nova teksta proširila su motivski kompleks ovoga opusa, a opus je u cijelosti djeljiv na proze o poznatim likovima i događajima iz *Biblije*, i one "osobnije", u kojima autorica iznosi vlastito poimanje vjere ili njezin utjecaj u svakodnevnom životu. U ovom ćemo radu analizirati prvi tip tekstova, one koji tematiziraju biblijske likove i događaje.

2. Raščlamba

U korpus tekstova koji govore o biblijskim likovima i događajima ulazi devetnaest proza, od kojih je devet već poznato iz *Legendi*. To su: prvi put objavljene *Marija iz Magdale* i *Prva misa*, iz *Danice* ponovljena proza *Ivanove oči* i njih šest iz "Gore srca": *Uskrsnuće*, *Marija i Juda Iskariotski* (tamo *Marija i Juda Iškarriot*), *U Egiptu (Poslije bijega u Egipat)*, *Kvintija i kralj (INRI – tamo se djevojčica zove Rahela)*, *Legenda o maloj Mariji* (čine ju *Marijino djetinjstvo* i *Smrt Sv. Ane*) te *Razmišljam o Petru (Razmišljanja o Petru)*. Tekst *Narodio se Kralj Nebeski* objavljen je u "Hrvatskom ženskom listu", a preostalih devet tekstova u riječkom katoličkom tjedniku "Gore srca": *Zvijezda s Istoka*, *Betlehemijski pašnjaci*, *Velika noć*, *Poklon triju kraljeva*, *Ustani i pođi*, *Baka je pričala legende*, *Marija traži izgubljenog...*, *Spasovdan* i *Duhovo*. Izuzev *Legende o maloj Mariji* i njezinih dvaju prototekstova, sve su ostale priče novozavjetne. Svaka je od njih analizirana pojedinačno, s naglaskom na karakteristične elemente izgradnje likova, pripovjednih postupaka, pripovjedačevih "razotkrivanja" i slično.

Budući da je u analiziranim prozama riječ o beletrizaciji *Svetoga pisma*, također se upućuje na biblijske reference. Teorijski temelj analizi biblijskoga predloška djela su eminentnih izučavatelja suodnosa *Biblije* i književnosti, poput Nothropa Fryea, Đurđice Garvanović Porobija, Drage Šimundže i posebice Deana Slavića. U knjizi *Simboli i proroci* (2011) Slavić donosi razdiobu biblijskih "posuđenica" u književnim djelima na biblizme

2 Točan je broj, zapravo, trideset i devet (zajedno s predgovorom *Legendama*, naslovljenim *Noću razgovaram s Kristom*, koji ne ubrajamo ni u jedan podrazred, makar je sličniji oprimjerenim prozama), ali su u *Legendama* dva teksta zaživjela kao jedan: *Marijino djetinjstvo* i *Smrt Sv. Ane* postali su *Legenda o maloj Mariji*.

i kristijanizme. Autor definira bibliizam kao "simbol iz *Biblije* koji sama knjiga vidi svetim ili mu u određenom času naglašava bitnost" (Slavić, 2011, 9), dok je kristijanizam simbol koji je poveziv s *Biblijom*, ali se ne javlja u njoj (Slavić, 2011, 10). Slavić u interpretaciju biblizama uključuje i biografizam: pretpostavlja književnikovo određenje prema *Bibliji* i kršćanskoj vjeri (Slavić, 2011, 14, 16). Svjetonazor Mare Švel-Gamiršek svjedoči kvantitetom obimna i trajanjem prilično duga suradnja s katoličkim tiskom: od kraja 1940-ih do potpune zabrane objavljivanja 1953. u riječkom tjedniku *Gore srca* i godišnjaku *Danica* te od kraja 1960-ih do sredine 1970-ih u *Maruliću*, *Veritasu*, *Kani*, *Paxu*, *Glasu koncila* te *Vjesniku đakovačke biskupije*. Na ljestvici "od velikoga poštovanja do negacije" (Slavić, 2011, 16) vjere i *Svetoga pisma* razvidno je kako je Šveličin stav u prozama kršćanskoga nadahnuća pun poštovanja. Autoričina je misija "[p]rodužiti djelo preteče koji je ideal – makar se u jednom času skreće od zamišljena puta pravocrtnoga nastavka" (Slavić, 2011, 15). Kako nije riječ o djelu u kojem se mjestimice pojavljuju biblijske reference nego o pričama koje tematiziraju događaje iz *Biblije*, takvo je "skretanje" autoričina prilika za iznovljavanje dobro znanoga narativa s istim ciljem pred očima: svjedočenje vjere.

Proze kršćanskoga nadahnuća koje govore o biblijskim likovima i događajima posložene su prema biblijskoj kronologiji, a ne prema redoslijedu objavljivanja.

2.1. Prije Isusova dolaska na svijet

Mali, četverodijelni potkorpus proza koje govore o vremenu prije Isusova rođenja kronološki otvara *Legenda o maloj Mariji*, djevojčici koja je na svijet došla kao uslišenje roditeljskih molbi Jahvi za potomstvom, makar i u poodmakloj dobi. Marija je često preozbiljna, produhovljena i nimalo nalik na stvarnu djevojčicu, čak sladunjavo razgovara s ptičicama i klikće cvijeću. Katkad je, ipak, radoznala, ogleda se oko sebe i zapitkuje. Joakim je prikazan kao miran i pobožan čovjek koji bespogovorno sluša Jahvu, a tiha, mirna i poslušna Ana tek je u trenutku smrti više majka no pokorna vjernica koja traži ono što se prije ne bi usudila: moli Jahvu kako bi joj dopustio još jednom vidjeti kćer. Joakim i Ana ne spominju se u *Svetom pismu* nego u apokrifnom spisu iz 2. st. nazvanom *Protoevanđelje sv. Jakova* (Badurina Stipčević, 2008, 75). Ono je i izvor predaje o Marijinu boravku u Hramu od treće do dvanaeste godine o kojemu govori Šveličina priča (Bodrožić, 2014). Sukladno Slavićevoj podjeli, Marijine roditelje ubrajamo u kristijanizme jer ih ne nalazimo u *Bibliji* (Slavić, 2011, 10).

Podneblje u koje smješta radnju autorica nastoji ovjerovati time što Marija putnike daruje kruhom³, sirom, groždem i smokvama⁴, svi na nogama nose sandale, jedu i piju iz zemljanih posuda, na putu sjedaju pod kvrgavu maslinu⁵, a najbolji je primjer Anina priprema za put:

”Oprala je i uredila haljine svoje jedinice, sašila joj bijelu haljinu od lanena platna što ga je sama otkala, i napravila joj sandalice. Užurbala se da sve pregleda u svom domu, a tada je sirila sir i stavila ga sušiti. Ručnim je mlinom samljela pšenicu da ispeče kruh za put” (Švel-Gamiršek, 1969, 11).

Ipak, ruža⁶ i ljiljan⁷ s kojima je uspoređena Marija rastu u Šveličinu vrtu. U priču je utkan i element fantastike: anđeli⁸ nose nevidljivi oblak kojim Marija putuje majci.

Prisutna je i autoričina želja za poučavanjem, Marijin razgovor s proročicom Anom čitatelju tumači otajstvo vjere:

”– Ne, ja ne mogu vjerovati kako su Adam i Eva mogli uvrijediti Jahvu. Osjećali su Njegovu blizinu, čuli mu glas, okruživala ih je ljepota i obilje, nisu znali za bol i nesreće, bolest i smrt...

– To je tajna koju ne možemo razumjeti, pogotovo jer su prvi ljudi znali više nego mi. Lakše nam je shvatiti Jahvino golemo milosrđe i ljubav. Stvorio je

- 3 Simboliku kruha kao znaka uzdržavanja života promijenio je Krist rečenicom: ”Ja sam kruh života. Tko dolazi k meni, sigurno neće ogladnjeti...” (Iv 6, 35). Na posljednjoj je večeri kruh upotrijebio kao znak svoje žrtve na križu. (Badurina, 2006, 395-396).
- 4 Katkad se umjesto jabukova stabla simbolom spoznaje smatra smokvino drvo, a zbog Adamova i Evina pokrivanja golotinje smokvinim lišćem, također se drži i simbolom požude. Zbog obilja koštica u plodu smokva je i znakom plodnosti (Badurina, 2006, 429). Frye se dotakao proklinjanja neplodna smokvina drveta koje se u *Matejevu evanđelju* (Mt 21, 19) dovodi u vezu s Isusom: drži kako se to može povezati s Adamom koji je prije istočnoga grijeha metaforički bio drvo života, a nakon pada predstavlja drvo osujećene plodnosti (Frye, 1982, 149).
- 5 Maslina je simbol izobilja, zbog svojega bogatoga uroda, ulja, simbolom je Božje providnosti i brige za Božju djecu. Njezina se grančica smatra simbolom mira (Badurina, 2006, 429).
- 6 U kršćanskoj je simbolici crvena ruža znak mučeništva, a bijela čistoće. Prema sv. Ambroziju u početku je ruža bez trnja rasla u raju, a trnje joj je priskrbio grijeh prvih ljudi. Njezini miris i ljepota i danas podsjećaju na rajске slasti. Marija se katkad naziva Ruža Bez Trnja. (Badurina, 2006, 547). U srednjovjekovnoj je ikonografiji ruža prikazana kao cvat na drvetu života te na drvetu križa, a kasnije je postala simbolom samoga Krista te osnovica ezoterijske filozofije rozikrucijanizma (Henn, 1970, 67).
- 7 Ljiljan je simbol čistoće, cvijet Djevice Marije, njezina bezgrešnoga začeca i, napose, navještenja. Katkad se dijete Isus prikazuje s naramkom ljiljana koje pruža nekomu svetcu (Badurina, 2006, 418).
- 8 Nevidljivi anđeli Božji su klanjatelji, služitelji, glasnici te izvršitelji Božje volje na Zemlji – tada su u vidljivom, ljudskom liku. Zadaća im je obavijestiti, opomenuti, poučiti, pratiti, štiti, kažnjavati, čak i ubiti. Biblijska angelologija razlikuje anđele po funkcijama i hijerarhiji, a predočuje ih kao nebesku vojsku, neznanoga broja vojnika. Na slikama su prikazani kao lijepi mladići u bijelim haljinama, koji su krila dobili u petom stoljeću, prvotno bijela, a u srednjem su vijeku postala zlatna ili šarena (Badurina, 2006, 130-132).

čovjeka, najsavršenije biće na zemlji. Udahnuo mu besmrtnu dušu. I Gospod ljubi ta svoja stvorenja i neće dopustiti da propadnu. Obećao je Mesiju koji će sići na zemlju da otkupi rod ljudski. Svaki koji bude slušao glas Njegov, spasit će se” (Švel-Gamiršek, 1969, 17-18).

Priča je linearna, veći se njezin dio odvija u kratkom vremenskom odsječku, zatim je nekoliko godina Marijina učenja u Hramu sublimirano u razgovore s Anom i roditeljske posjete za vrijeme Pashe, a do epizode Anine smrti preskočeno je nekoliko godina. U osnovnu je priču autorica intervenirala ”metatekstualnim nadograđivanjima” (Nemec, 1988, 54): epizodom s ribarima, stajanjem na odmorištima i noćenjem kod ne baš milosrdnoga Samaritanca. U odnosu na dvije ishodišne priče koje ju čine, ova je proza znatno bolja i bliža potencijalnomu čitatelju, vjerniku sklonijemu realizmu.

U odnosu na *Legendu o maloj Mariji* u *Marijinu* je *djetinjstvu* naglašeniji Marijin lik, dok su Joakim i Ana izvan fokusa. I neke se scene razlikuju: izostao je roditeljski razgovor o djevojčici, opsežne pripreme za put, putne epizode tamo i natrag, a proširena je epizoda s Marijinim darivanjem siromaha: ovdje ih daruje voćem i kolačima, a kad joj ponestane, anđeli joj donesu pune košarice hrane. I scena u Hramu mnogo je kraća, Simeon i proročica Ana ne progovaraju. Na početku priče Marija je već rođena, dok je u *Legendi* tek željno iščekuju. U ovoj su priči anđeli djelatni: oni bdiju nad kućom, lete nad Anom dok šeta s Marijom po vrtu, uspavljuju dijete, donose hranu za siromašne, beru cvijeće za Mariju. U tim dionicama nema ni traga realizmu iz *Legende o maloj Mariji*. Jedini je lokalizacijski signal opis roditeljske kuće, no on nije pomogao priču izdići iz nestvarnoga ambijenta kojim prolaze (a ne misle, govore i djeluju) jednako nestvarni ljudi: Marija s fantastičnim moćima poput polubožanstva, a Joakim i Ana posve plošni, neostvareni.

Smrt Sv. Ane sličnija je svojoj dionici u *Legendi*. Anđeli se ukazuju Mariji i priopće joj tužnu vijest pa Marija poželi vidjeti majku. Anđeo je ovdje dobio Marijino obličje, govori sličnim riječima kao u *Legendi*, a scena pri samrtnoj postelji svete Ane gotovo je identična u inačicama. Obje su priče-izvori *Legendi* linearno komponirane, kao i većina ovoga opusa.

U tekstu *Betlehemijski pašnjaci* Josip i Marija u potrazi su za skloništem po dolasku u Betlehem. U sadržajem i oblikom nevelik tekst upisana je i putopisna sastavnica: čitamo opis krajolika, o susretu putnika s pastirima te o njihovim dojmovima tijekom puta. Vrijeme priče i pripovjedno vrijeme razlučeni su vremenskim signalom ”one je večeri” (*GS*, 1948, 1, 7). Pripovjedač na trenutke fokalizaciju prepušta Josipu: pored svojih misli (o štalici i nužnom odmoru, iskazanih slobodnim neupravnim govorom), Josip zna i Marijine najdublje osjećaje, usamljenost i strah.

Slika je putovanja uglavnom realistična, katkad i vrlo dojmljiva, kao kad psi "zareže i iskese zube, zalaju" (*GS*, 1948, 1, 7), a narušena je uporabom posve istrošene metafore "srebrno mlijeko" (*GS*, 1948, 1, 7) za mjesečev sjaj, nakon čega slijedi slikovit (ne i kitnjast) opis špilje i njezina stanovnika, vola. Neobjašnjivih elemenata gotovo da i nema (za razliku od npr. teksta *Narodio se Kralj Nebeski*): samo psi ustuknu na zvuk Josipova glasa. Epizoda s pastirima je kratka, suzdržana, njihovo čuđenje želji putnika za noćenjem na pašnjacima iskazano je u nekoliko kratkih replika. Marija i Josip oslovljeni su imenom, bez suvišnoga veličanja i patetike. Sumarno, iako kratka, ovo je jedna od boljih priča.

2.2. *Isusovo rođenje i djetinjstvo*

U *Svetom pismu* o Isusovu djetinstvu govore *Matejevo* (Mt 1 – 2) i *Lukino* (Lk 1 – 2) *evanđelje*, a međusobno se zamjetno razlikuju: Matej ne spominje popis pučanstva, put u Betlehem, jaslice, pohod pastira i pjesmu anđela, dok je Luka izostavio poklonstvo mudraca, bijeg u Egipat te pokolj nevine dječice (Mrakovčić, 2016). Luka opširno piše o Isusovu rođenju, krštenju, izboru učenika, preobrazbi na gori i slavnom ulasku u Jeruzalem (Slavić, 2016, 357).

O navještenju Isusova rođenja pastirima te o samom rođenju govori proza *Velika noć*. Osnovica biblijskoga interteksta zapisana je u *Evanđelju po Luki*. Započinje anđelovim ukazanjem pastirima:

"A u tom kraju bijahu pastiri: pod vedrim su nebom čuvali noćnu stražu kod svojih stada. Anđeo im Gospodnji pristupi i slava ih Gospodnja obasja! Silno se prestrašise. No anđeo im reče: 'Ne bojte se! Evo, javljam vam blagovijest, veliku radost za sav narod! Danas vam se u gradu Davidovu rodio Spasitelj – Krist, Gospodin'" (Lk 2, 8-11).

Mara Švel je anđela dovela pred najstarijega pastira dok su ostali spavali te je zavirila u njegove misli i tako ga približila čitatelju:

"U tome su času zasjali betlehemske pašnjaci.

Stari pastir, bdijući nad spavajućom mlađom braćom i smirenim ovcama pogleda prema Betlehemu. Kakva je sjajnost obasjala grad? Zar će planutu nebo?

Htio je probuditi mlađe, no u tome času morao je podići ruku, da zasjeni oči, jer je u čudnom sjaju pred njim stajao anđeo. Ustuknuo je pred njim, no anđeo stade govoriti glasom nježnim kao harfa:

'Ne boj se, pastiru. Veliku sam [!] radost javljam: noćas se rodio Spasitelj'" (*GS*, 1947, 22, 4).

U trenutku anđelove objave stari se pastir prisjeća što je o Kristovu rođenju zapisano u *Svetom pismu*. Usred Lukina teksta čitamo djelić *Evanđelja po Mateju* u kojem glavari i pismoznanci podsjećaju Heroda

na proročanstvo: "A ti, Betleheme, zemljo Judina! / Nipošto nisi najmanji / među kneževstvima Judinim / jer iz tebe će izaći vladalac / koji će pasti narod moj – Izraela!" (Mt 2, 6). Premda se isto proročanstvo nalazi i u starozavjetnoj knjizi proroka Miheja (Mih 5, 1) Mara Švel za potrebe svojega čitatelja skraćuje i pojednostavnjuje navod iz *Matejeva evanđelja* te ga zapisuje u proznoj formi: "I ti Betleheme nijesi najmanji među gradovima, jer će iz tebe niknuti Spasitelj" (*GS*, 1947, 22, 4). U skladu s podjelom Đurđice Garvanović Porobija prizor anđelova ukazanja bio bi biblizam koji je ujedno parafrazičan i modificiran, dok je proročanstvo citatni biblizam s natruhama parafraze⁹ (Garvanović Porobija, 2014, 15).

Anđeli pjevaju prva dva stiha *Anđeoskoga himna* (Gloria in Excelsis Deo), danas dijela misnoga slavlja, koji prvotno nije bio namijenjen euharistiji nego je nastao kao jutarnji himan (Bašić, 2004, 99). Točnije, anđeli pjevaju izvornu njegovu inačicu jer su kasniji stihovi dodani u prvim stoljećima kršćanstva: "Slava Bogu na visini! I na zemlji mir ljudima dobre volje." U Šveličinu je tekstu iz anđeoske pjesme izostavljena priložna oznaka mjesta, a dvije su rečenice spojene u jednu, zavisnosloženu: "Slava Bogu na visini, a mir ljudima dobre volje" (Bašić, 2004, 99).

Ponovno je *Lukino evanđelje* izvor anđelove najave Spasiteljeva boravka u jaslama: "I evo vam znaka: naći ćete novorođenče povijeno gdje leži u jaslama" (Lk 2, 12). Šveličina je rečenična sintaksa nešto drukčija, a dodala je i suvremeni izraz za povoje: "I ovo nek vam je znak. Naći ćete Dijete, što je povito u pelenice i leži u jaslama" (*GS*, 1947, 22, 4).

Na poznatu se adventsku pjesmu *Nebesa odozgor rosite i oblaci Pravednog daždite* (Rorate caeli desuper nubes pluant iustum) proizašlu iz starozavjetnoga proročanstva "Rosite, nebesa, odozgo, / i oblaci, daždite pravednog" (Iz 45, 7-8) referira govor najstarijega među pastirima: "Od sada više ne ćemo morati moliti: kišite nebesa, i daždite pravednoga" (*GS*, 1947, 22, 5).

Najviše se od predloška iz *Biblije* razlikuje posljednja dionica: put do štalice i poklonstvo pred Otkupiteljem. Luka je zapisao:

"Čim anđeli otiđoše od njih na nebo, pastiri stanu poticati jedni druge: 'Hajdemo dakle do Betlehema. Pogledajmo što se to dogodilo, događaj koji nam obznani Gospodin.' I pohite te pronadu Mariju, Josipa i novorođenče gdje leži u jaslama. Pošto sve pogledaše, ispriповjediše što im bijaše rečeno o tom djetetu. A svi koji su to čuli divili se tome što su im pripovijedali pastiri" (Lk, 2, 15-18).

9 S obzirom na "odnos prema Bibliji" biblizmi mogu biti: "citatni, parafrazični, aluzivni/invertnoaluzivni, modificirani/adaptivni, subverzivni, afirmacijski, negacijski, polemični" (Garvanović Porobija, 2014, 15).

Šveličina je obrada uvelike obimnija, riječ je o psihologizaciji pastirskih likova i dodavanju više detalja u prikazu pastirskoga darivanja čime se postiže dramatičnost.

”Nitko mu nije odgovorio, svi su željeli čim prije potražiti nebesko Dijete. Da je negdje u blizini Betlehema, to su znali, jer im je tako stari pastir govorio, a on je dobro znao sve što je bilo pisano u svetim knjigama.

I – kako bi mu prišli? Praznih ruku nisu htjeli, stoga je svaki od njih ponio sobom nešto od onoga, što se našlo: jaja, gustog ovčjeg mlijeka, sira, malo janje¹⁰, meko, bijelo runo, da zagrije dijete. Tako opremljeni, uzbuđeni i radosni pođoše u noć.

Mjesec im je rasvjetljavao staze, dok su lutajući i zavirujući u svaku zgradicu tražili novorođenoga kralja. Kako su se začudili, kad su ga našli u štali. Kao janje ležao je na slami.

‘O, drago Djetešće, o dobri Spasitelju, zar nije za tebe spremljen svečaniji doček? Zar je doista tvoja Majka ona ženica, koja je prošla večeras na magarcu pored nas? Kako, – kako da to nismo osjetili,’ predbacivali su si pastiri, toliko da su se čelom dotakli zemlje. Tvrdim prstima razvezaše torbe i poslagaše pored jaslica čedne darove.

Stari je pastir molio: ‘Primi uz naše darove i naša srca, Gospodine i Bože naš!’

Mlađi su znatizeljno pogledavali u ozbiljnog Josipa, blaženu Majku i slatko, ružičasto Dijete, a Isus se smješкао i skupljao usnice, kao što to čine sasvim malena djeca, kada su gladna.

Tada divna Majka poljubi Njegove sitne prstiče, podigne ga iz jasala i nahrani svojim mlijekom.

Teško je bilo pastirima rastati se od maloga Isusa, a kada su napokon pošli svojim ovcama, svanjivao je novi dan. Pričali su svakome koga su sreli što su doživjeli u svetoj, velikoj noći...” (GS, 1947, 22, 5).

Mara Švel uvijek pazi na signale autentičnosti: namirnice i krzno koje su pastiri ponijeli u poklonstvo pripadaju podneblju u kojem se radnja zbiva. Pastiri su prikazani s priličnom dozom realizma: sram ih je ići u posjet praznih ruku pa su ponijeli što su imali, a to iz zavežljaja vade tvrdim prstima.

Nasuprot tomu, idealizacija anđela i okolnosti pod kojima dolaze pripočiti veliku vijest postignuta je uvođenjem tihe, pa sve zanosnije i glasnije pjesme dok govori anđeo-navjestitelj te usporedbom anđeorskoga glasa s nježnošću harfe¹¹. Atmosfera iščekivanja predočena je zvijezdama koje u

10 Janje je žrtvena životinja židovske Pashe, no u prenesenom smislu predstavlja Kristovu žrtvu, samoga Krista. Iz toga poistovjećenja kršćanska tradicija izvodi koncepciju spašenja (Cocagnac, 2002, 146). Kao čimbenika iskupljenja u *Svetom ga pismu* spominje evangelist Ivan: ”Evo Jaganjca Božjeg koji uzima grijehе svijeta” (Iv 1, 29). Josipa Sabljko i Dean Slavić napominju kako je janje ”kao Kristov simbol, najomiljeniji i najčešće upotrebljavan animalni simbol svih razdoblja kršćanske umjetnosti” (2012, 248).

11 Harfa je kršćanski simbol kralja Davida, napjevâ u Božju čast te glazbalo božanske glazbe (Badurina, 2006, 279-280).

svetog noći trepere "veselije, svečanije, živahnije" (Isto, 4) i mjesecom koji "začudenim licem" (Isto, 4) nadgleda zemlju.

S jezične strane valja istaknuti brojne pridjeve i aoriste. Ton je uglavnom podignut, uz mjestimična odstupanja: Isusovo skupljanje usnica više je u duhu priča za djecu.

Tekst *Narodio se Kralj Nebeski* govori o zbivanjima netom prije Isusova rođenja do poklonstva kraljeva. U proznim je dionicama teksta obrađeno nekoliko motiva: promijenjena priroda uoči Isusova rođenja, pastiri usnuli oko vatre, obraćanje anđela pastirima, njihova nakana darivanja Djetešca, putna dionica i scena koju ugledaju u štalici, dolazak i poklonstvo kraljeva te prisjećanje na čas anđelova ukazanja Mariji. One su grafički ispresijecane stihovima poznatih crkvenih pjesama: *Oj Betleme, grade slavni, O, pastiri, čudo novo, Hajdmo, hajdmo svi Betlemu, Oj, Djetešce moje drago*, a posljednje dvije strofe pjesme *Veselje ti navješćujem* koje se pjevaju u 3. licu množine, ovdje su pretvorene u pjesmu anđela:

"Mi pastiri došli skromni, pali ničice

O, pastiru svih pastira, k nam obrati se.

Dođosmo, doniesmo, sebe Tebi žrtvovati,

Tebe, Bože, darivati, sladki Isuse,

Naš pomiluj sve" (*HŽL*, 1944, 12, 2).

Sve scene "boluju" od suviška patetike: priroda je ustreptala (potok najvišeta Kristovo rođenje riječima "doći će" (Isto, 1), a personificirane krošnje palmi¹² mole vjetar da strese njihove krošnje kako bi se umorna Bogorodica mogla okrijepiti plodovima), dok njezini stanovnici¹³ uopće ne

12 Kršćanska je simbolika od Rimljana preuzela palmu kao znak pobjede: palmina grana podsjeća na pobjedu mučenika nad mukama i smrću. Mučenici se često prikazuju s palmom i sredstvom kojim su bili mučeni ili samo s palmom. Krist s palmom u ruci simbolizira pobjedu nad grijehom i smrću. Palma je česta u prikazima Kristova svečanoga ulaska u Jeruzalem (Badurina, 2006, 477-478).

13 Bestijarij ove priče čini zamjetan broj životinjskih vrsta, od kojih su čak tri ptice. Premda je u ranoj kršćanskoj umjetnosti golubica smatrana simbolom čistoće i mira, najčešće je služila kao simbol Duha Svetoga, prisutna na prikazima Svetoga Trojstva, Isusova krštenja i Marijina navještenja (Badurina, 2006, 269-270). S janjetom i grlicom golubić čini tercet bespomoćnih stvorenja (Cocagnac, 2002, 149). Katkad su grabežljivice na lošem glasu, poput sova koje su budne noću (Isto, 150). Kao stanovnica tame, ona je simbol Sotone, vara druge ptice privlačeći ih u lovačke zamke. No, također je i simbol mudrosti, samoće te Kristove žrtve kojom je obasjao one koji žive u tami (Badurina, 2006, 573). Orao je nesumnjiv ptičji kralj, zbog svojega je letačkoga umijeća osobito cijenjen, smatran plemenitom, nadmoćnom pticom, a kako dugo živi postao je i simbolom regeneracije (Cocagnac, 2002, 150). On simbolizira uskrsnuće, novi život, a kako može uzlijetati gledajući u podnevno Sunce smatra se i simbolom Krista (Badurina, 2006, 472). Pored stanovnica visina, među životinjama je i jedna koja puže po zemlji: zmija je gospodar otrovâ, za nju se u *Knjizi Postanka* kaže kako je najlukavija jer su joj poznate posljedice jedenja zabranjenoga voća, a u evanđeljima je također poznata

sliče sebi: divlja zvijer "nosi blagost u očima" (Isto), sova, koja inače ne šteti pjevice, te noći "sanja o milosrđu" (Isto), zmija se pastirima "maknula s puta" (Isto), a golubovi se te noći "nisu bojali orla" (Isto). Očit je primjer dolazak pastira u štalicu:

"U štatici između vola i magarca¹⁴ sjedjela je Divna Žena. Plavi su joj uvojci padali u bogatim valovima na prsa, oči su joj sjale kao proljetno sunce, usne nježne kao latice divljih ruža, smiešile su se. U krilu je držala ružičasto Djetešce, razširenih ručica. Siedi starac sterao je posteljicu: ostru slamu u jaslice" (Isto, 2).

Nakon pjevane pastirske dionice pripovjedač je dvjema svojim upadicama oživio likove (a time i tekst): Marijino oduševljenje pastirskim darovima (kao i uvijek riječ je o mlijeku, siru i janjetu) on objašnjava njezinim siromaštvom, a strah svetoga Josipa pred topotom konja koji se čuje u daljini, on razumije i pravda: "jer drugačije nije mogao ni biti" (Isto). To je razumljivo ako imamo na umu da je sveti Josip, tradicionalno prikazivan kao čovjek u najboljim godinama, zaštitnik obitelji, ovdje prikazan kao Sijedi starac (Sveti starac). Zanimljiva je i scena poklonstva kraljeva. Svita podanika kojom su okruženi ovdje je mnogobrojnija no u uobičajenim prikazima, a njihovo je darivanje kolektivno. Vanjski opis dvojicu kraljeva razlikuje po dobi (mlad i star), zbog čega prvi ima "dugu, bijelu bradu" (Isto), a drugi "crnu, svietlu [!] kosu" (Isto), dok su u opisu trećega istaknuti crna boja njegove puti, krupne oči i debele usne. Tekst završava podignutim tonom, generalizacijom ugođaja svih Božića, a da je prigodan, čitamo iz datacije: Božić 1944.

Zvijezda s Istoka priča poznatu priču o mudracima koji su do Betlehema slijedili zvijezdu, a potom se došli pokloniti Kralju svih ljudi. U Šveličinu je prikazu rođenja i poklonstva prisutno "pretapanje" dvaju izvornika, što je, prema Fryeu, bila uobičajena praksa: "Dvije inačice rođenja dane su u Mateju i Luki: tradicija nikad nije imala poteškoća u dodavanju Matejevih mudraca Lukinim pastirima, ali je usvojila Lukine 'jaslice' radije

po lukavstvu (Cocagnac, 2002, 153-155). Naposljetku, peta životinja nije imenovana, nije jasno je li riječ o vuku, lisici ili kojoj drugoj divljoj zvijeri.

- 14 Vol se u spisima prvih crkvenih otaca katkad uspoređuje s Kristom, istinskim žrtvenim prinosom. Zajedno s magarcem redovito je prisutan u prizoru Isusova rođenja (Badurina, 2006, 620). Prisutnost magarca i vola kraj jaslca označava kako su i najneugledniji stvorovi prepoznali Sina Božjega (Isto, 420). Unatoč tradicionalnim prikazima uz jaslice, prisutnost vola i magarca prilikom Isusova rođenja dopisao je nekanonski spis imenom *Pseudo-Matejevo evanđelje*, nastao oko 800. godine na tlu Zapadne Europe (Vrbić, 2018), pa njihovu pojavu u prizoru Kristova rođenja možemo smatrati kristijanizmom. U kršćanskoj je tradiciji magarac životinja na kojoj je Krist ujahao u Jeruzalem dok su djeca vikala "Hosana" – magarac je "Kristonosac" (Cocagnac, 2002, 145). Budući da je povezan s fizičkom stranom utjelovljenja, bio je prikladna životinja koja je pobjedonosno ponijela Isusa u Jeruzalem (Frye, 1982, 151).

no Matejevu ‘kuću’ (2, 11)” (1982, 177)¹⁵. Pritom kanonsko evanđelje ne imenuje mudrace, čak ne kaže ni da su bila trojica, kasnije su im legende pripisale detalje: prikazivani su kao starac, sredovječni čovjek i mladić. U enciklopediji *Britannici* može se naći podatak da se njihova imena prvi put spominju u jednom grčkom dokumentu iz Aleksandrije datiranim 5. stoljećem, a potom u dokumentu na grčkom jeziku podrijetlom iz Irske nastalim u 8. stoljeću (Šerić, 2015). Sami mudraci su, dakle, biblizmi, ali detalje koji su im kasnije pridodani držimo kristijanizmima.

Pripovjedač nije siguran odakle točno dolaze pa koristi formulaciju poznatu iz usmene književnosti: ”Vele, jedan je bio iz Perzije, drugi iz Arabije, a treći iz države Sabe” (GS, 1950, 52, 4). Prema tradiciji, Gašpar je došao iz Perzije, Melkior iz Indije, a Baltazar s Arapskoga poluotoka (Šerić, 2015).

Mjesnih je signala u priči mnogo, ponajprije stvarnih geografskih pojavnica, kao što su rijeke: Eufrat i Tigris, države: Perzija, Arabija, Saba i Judeja te gradovi: Jerusolim (Jeruzalem) i Betlehem, a nalazimo i mnogo ambijentalnih uputnica. Mudraci su se kralju ”po istočnjačkom običaju” (GS, 1950, 52, 4) duboko klanjali, a potom su prošli kroz vrt u kojem palma baca sjenu. Scena pripreme na put vrlo je detaljna: haljine i plašteve sluge spremaju u kovčege, mjevove pune vinom, kokice i golubove zatvaraju u krletke, sve tovaru na deve, a jedna dvogriba deva¹⁶ ponijet će gospodara.

Zanimljiva epizoda s Herodom odstupa od biblijskoga predloška utoliko što mudrace dovodi pred njega kako bi se raspitali o položaju Isusove štalice. U *Evanđelju po Mateju* (Mt 2, 3-4) čitamo kako je Herod saznao da se Mudraci raspituju za budućega Kneza svih Izraelaca i stoga ih je potajno pozvao k sebi. Mara Švel ih je Herodu dovela nepozvane, na njihovu inicijativu.

Na Herodovo raspitivanje gdje bi se trebao roditi budući Knez, učenjaci i svećenici iz knjige čitaju Prorokove riječi: ”I ti, Betleheme, nisi najmanji među gradovima, jer će iz tebe izaći Knez, koji će vladati narodom mojim Izraelom” (GS, 1950, 52, 4). Prilagodbu proročanstva preuzetoga iz *Matejeva evanđelja* (Mt 2, 6) autorica je utkala u priču *Velika noć*, a za priču *Zvijezda sa Istoka* ponovno je u prozi prilagodila proročanstvo koje više sličí onomu iz Mihejeve starozavjetne proročke knjige (Mih 5, 1).

15 Two versions of the Nativity are given in Matthew and in Luke: tradition has never had any difficulty in adding Mathew’s wise man to Luke’s sheperds, but has adopted Luke’s ‘manger’ in preference to Luke’s ‘house’ (2:11). (Prijevod: V. R.)

16 Deva je smatrana simbolom umjerenosti, djelomice i zato što može dugo hodati bez pijenja vode. Na istoku se raskošno oprema za put pa je smatrana znakom kraljevske časti i dostojanstva te sredstvom dočaravanja istočnjačkoga ugođaja prilikom posjete trojice mudraca betlehemske štalice (Badurina, 2006, 226).

Karakterizacija mudraca dana je u obrisima (Melkior – mudrac, sjedokos i bijele brade, Gašpar – tamnoput, s mačem za pojasom, nagao, i Baltazar – mlad, vitak, uljudan i živahan), a istaknuta je Melkiorova suptilnost – iako se na jednom mjestu kaže da mu ”oni nisu pravo vjerovali” (GS, 1950, 52, 4), dakle, sva trojica – u odčitavanju Herodova karaktera. Najplastičniji lik je Herod. Osim što je problijedio, uzdrhtao, usiljeno se smješkao i bio lažno ljubazan prema Mudracima, a kad je ostao sam, lice mu je poprimilo ”ružan i zloban izgled” (Isto), čitatelj dobiva uvid i u njegove misli:

”Kakav li je to Knez? Zar da ja s Njime dijelim danas-sutra vlast, ili da oduzme kraljevstvo meni ili mome sinu? To ne će i ne smije biti, pa da Mu baš i zvijezde navješćuju dolazak. Ako je to istina, da se je rodio, – ako Ga istočnjaci pronađu, – onda je ostalo moja briga...” (Isto).

U jednoj od malobrojnih karakterizacija mislima u prozama o biblijskim likovima i događajima unutar Herodovih misli nalazimo velika početna slova riječi kojima on oslovljava Isusa (Knez, Njime, Ga, Mu). Herod ne poštuje Isusa i ne smatra ga svojim Bogom, pa se tim riječima razotkriva pripovjedač.

Poklon triju kraljeva počinje izravno, Josipovim obraćanjem Mariji, dok su ostali početci ovih proza nalik na biblijske: ”u ono davno vrijeme”, ”u isto vrijeme kada...”, ”po starom običaju...” itd. Josipa i Mariju pratimo pri obavljanju svakidašnjih poslova, oni su obični, skromni, Marija poput bilo koje domaćice, a Josip pravi hranitelj obitelji. No, kad zahuji vjetar i zaprijeti mraz, Marija dobiva nadnaravne moći, ona utišava vremenske nepogode i udaljava ih od štalice kako ne bi naudile Djetetu. Međutim, kad joj Baltazar, iskreno oduševljen, želi poljubiti ruku, Marija je ponovno skromna ženica, ona povlači prste i potura Isusovu ruku.

U priči ima nekoliko nadnaravnih elemenata: već spomenuta Marijina moć nad vjetrom i mrazom, oblak u kojem je doletio anđeo moleći Josipa odgodu odlaska u Betlehem jer će ga doći posjetiti mudraci, razum podaren životinjama: lav¹⁷, zečevi¹⁸ i ptice¹⁹ dolaze čuvati Isusa od ptica grabljivica

17 Lav je simbol snage, veličanstva, srčanosti i hrabrosti. Kako je legendarno prirodoslovlje iznijelo tezu da se mladi lavići rađaju mrtvi te ožive nakon tri dana grijani dahom odrasloga mužjaka, to je lav smatran simbolom uskrsnuća. U ranoj se kršćanskoj umjetnosti može naći primjera prikaza Krista kako nogama gazi lava i baziliska [divovski gmaz, mitološki kralj svih zmija] što označava njegovu pobjedu nad vragom (Badurina, 2006, 402-403). Boriti se s lavom i pobijediti ga smatrano je velikim junaštvom, lavlje dostojanstvo predstavlja kraljevsko dostojanstvo, lavlja rika uspoređuje se s proročanstvom (Cocagnac, 2002, 151-152).

18 Kako je po sebi bespomoćan, zec je simbol čovjeka koji spas očekuje od Krista. U negativnom ključu on je slika plodnosti i požude, a u olovskim kandžama simbol je pobijedene požude. Bijeli zec do Bogorodičinih nogu predstavlja njezinu pobjedu nad požudom (Badurina, 2006, 624).

19 Ranokršćanska simbolika u kojoj su ptice predstavljale simbole duše prisutna je i u prikazima djeteta Isusa dok drži pticu u ruci ili na uzici (Isto, 525).

i sova. U prvom dijelu priče, dok je pred čitateljem samo Sveta obitelj, diskurs je pomalo sladunjav, oblikovan deminutivima: štalica, plahtica, pjesmica, Djetešce. Po dolasku mudraca Isus postaje Dijete ili Božansko Dijete, idilizacija intimnoga obiteljskoga kruga zamijenjena je realističnijim prikazom razgovora o dalekim zemljama i zvijezdi, uz izraze poštovanja (ne pretjerano patetične) koje mudraci upućuju Isusu i Bogorodici.

Od četvorice evanđelista jedino Matej spominje mudrace (Mrakovčić, 2015) pa scenu darivanja čitamo u njegovu evanđelju: "Otvore zatim svoje blago i prinesu mu darove: zlato, tamjan i smirnu²⁰" (Mt 2, 11). Mara Švel je i u ovoj priči preuzela imena mudraca iz kasnijih izvora, dramatzirala je predložak, mudracima pripisala emocionalne reakcije, dala im je govoriti, a proširila je i listu darova prvoga darivatelja, dok je mirisnu smirnu nazvala drugom njezinom uobičajenom inačicom imena:

"Klečali su pred Njime, rasprostrli su svoje darove. Pred Melhiorom je sjao grumen zlata, rumenio se kao krv rubin, kao suze radosnice blijedo su sjali krupni biseri:

'Primi, Kriste, zlato – primi drago kamenje, Gospodaru svih zemaljskih dobara.'

Mirhu je predao Gašpar. Rekao je:

'Prinosimo ti mirhu, Pomazaniče Gospodnji!', a Baltazar je mahao zlatnom kadionicom, iz koje se je vio mirisan oblak tamjana i klicao:

'Bože naš, – Bože naš!'" (GS, 1951, 1, 3).

Pripovjedno je zanimljiv tekst *Baka je pričala legende...* S prve se razine priče unuka, kao odrasla žena, prisjeća djetinjstva i bakina pripovijedanja i tako motivira glavnu priču. Čine ju tri epizode bijega Svete obitelji pred progonom Herodove vojske: o lješnjaku koji je sakrio bjeGUNCE, Marijinu milosrđu prema staromu rataru te iscjeliteljskoj moći vode²¹ u kojoj se kupao Isus. Unukine upadice između epizoda vraćaju nas na prvu razinu priče, zapravo simulaciju, refleksiju stvarnih bakinih pričanja u njezinu djetinjstvu. Tekst se poigrava s instancom vremena, a pripovjedačica u sebi spaja

20 Aromatične smole stabala iz suptropskoga područja koje cure kad se stablima zarezhe kora nazivaju se tamjan. Njegov je miris diskretan, a zagrijavanjem se intenzivira. U kršćanstvu se za raskuživanje i u kulturne svrhe rabi od 4. stoljeća. Budući da je rijedak i ugodno miriše, pridaje mu se životvorno svojstvo, a smatra se posebnom počasti osobi u čiju se smrt pali (Isto, 594). Frye drži da su tamjan i smirna u biljnom svijetu ono što je zlato u mineralnom. Oboje, a naročito smirna, smatraju se slikama Kristova stradanja (Mk 15, 23) (1982, 148).

21 Voda je simbol pranja i čišćenja, napose u sakramentu krsta koji predstavlja ispiranje grješnosti i ulazak u novi život. I Pilat pere ruke dok govori o svojoj nevinosti u vezi s Kristovom osudom na smrt. Rjeđe voda označava muku. Prilikom euharistije voda označava ljudski segment Kristove osobe, a vino božanski (Badurina, 2006, 620). Sakrament krštenja, čije su bogatstvo, uranjanje i spasenje, otkrili apostoli, svoju moć duguje Kristovu uskrsnuću, a uspoređuje ga se i s Noinim spasenjem (1 P 3, 20-23) (Cocagnac, 2002, 52).

dvojstvo: u djetinjstvu lik, u zrelim godinama pripovjedačica u prvom licu koja se svjesno autotematizira.

Ambijent prve razine predočen je žitom u tanjuriću kakvo se u Slavoniji stavlja pod bor i navještenjem Isusova rođenja prirodi i ljudima, a u epizodama bijega u Egipat pejzaž je ovjeren elementima biljnoga svijeta: topolom, lješnjakom i pšenicom²².

Svaka epizoda u sebi ima jedan (posljednja dva), za svaku od njih iznimno važan, fantastični element: topola i lješnjak su personificirani, ona odbija, a on pristaje sakriti prebjega pred vojnicima, posljedice čega su lješnjakov prebogat urod i topolino drhturenje na vjetru (prolepsom o Judinu vješanju o njezine grane, a time, implicite, i njegovu izdajstvu Isusa, pripovjedač, tj. baka pretpostavlja unukino poznavanje daljnega Isusova života); po Marijinu sijanju pšenica raste neobjašnjivom brzinom, tako da starac ne mora lagati kad ga vojska upita o putnicima koji su prošli: oni su zaista tu bili kad je sijao žito; u trećoj epizodi voda kojom je Marija okupala Isusa izliječi kraste maloga razbojnikova sina, a Isus, tada još beba, ne samo što govori, već pretkazuje dječakovu sudbinu riječima odrasloga čovjeka.

Bijeg u Egipat evanđelist Matej predočuje prilično sažeto²³: spominje anđelovo ukazanje sv. Josipu prilikom kojega ga upozorava na Herodove zle nakane te odlazak male obitelji na put: "A pošto oni otiđoše, gle, anđeo se Gospodnji u snu javi Josipu: 'Ustani, reče, uzmi dijete i majku njegovu te bježi u Egipat i ostani ondje dok ti ne rekнем jer će Herod tražiti dijete da ga pogubi.' On ustane, uzme noću dijete i majku njegovu te krene u Egipat" (Mt 2, 13-14). I kao što je Nazor "izazovno originalan" kad nadograđuje svetopisamsku činjenicu bijega u Egipat (Šimundža, 2004, 1, 236), uzima vjerske motive, služi se biblijskim izvorima, a potom ih "poniranjem u mistična otajstva poetski prožima svojom originalnošću: poetskom mistikom i vizionarskom lirikom" (Isto, 267), tako i Mara Švel dodaje epizode u šturi zapis bijega Svete obitelji pred surovim vlastodršcem. Nijedna od triju legendi koje spominje baka nije zabilježena u *Bibliji*. Umetnutu epizodu

22 Pšenica podsjeća na izobilje i blagostanje, a u vezi s euharistijom označava euharistijski kruh (Badurina, 2006, 525).

23 Sažetost kanonskoga teksta propituje se u romanu *Svježe obojeno* Josipa Mlakića u kontekstu majčina bijega s kćeri za vrijeme rata u Bosni i Hercegovini 1990-ih iz neimenovanoga bosanskoga sela u Švedsku. Motivacija je ista kao i u biblijskoj priči: pokolj nevine dječice. Kako bi razinu traume svela na minimum, majka bijeg naziva po biblijskoj priči iz *Matejeva evanđelja*. Djevojčica Klara prihvaća igru, svoj odlazak iz kuće naziva *Bijeg u Egipat*, a s vremenom se počinje pitati zašto Matej nije posvetio malo više prostora samomu putu: "Što bi se dogodilo da je Isus u vrijeme bijega imao pet, šest ili sedam godina, da se sjećao? Bi li, u tom slučaju, onih pet-šest biblijskih redaka narasli na pedeset, stotinu ili više? Ili ne bi bilo ni tog oskudnog Matejeva opisa bijega?" (2014, 24).

o topoli i lijeski (Iješnjaku) ne nalazimo ni u nekanonskim knjigama, tek sličnu priču koja se također zbiva za vrijeme puta u Egipat o palminu drvetu koje se sagiba kako bi Marija mogla ubrati plodove zapisanu u *Pseudo-Matejevu evanđelju* (Porobija, 2019). Epizoda s pšenicom koja naočigled raste dio je kršćanske tradicije, no možemo samo pretpostaviti njezino podrijetlo iz apokrifnoga *Arapškoga evanđelja o Isusovu djetinjstvu*. Dio je duhovne kršćanske baštine i donekle modificirana epizoda o čudotvornoj moći vode: rasprostranjena je inačica u kojoj su roditelji budućega razbojnika čuli o bunaru čijom se vodom kupao Isus pa su došli po vodu za svojega bolesnoga dječaka Dizmu koji je potom ozdravio. Mara Švel je na potok Mariju i Isusa postavila uzvodno od majke koja je prala gnojne rane svojemu dječaku. Kad je voda kojom je Marija prala Krista stigla do malenoga, njegove su se rane osušile i pojavila se zdrava koža. Nato je Isus prorekao dječaku da će umrijeti onoga dana kad se i on bude vraćao svojemu nebeskomu Ocu. Sekvencu o proročanstvu bebe Isusa dvojici razbojnika, Titu i Dimahu, koje je Sveta obitelj sreća na putu u Egipat, kako će za trideset godina s njime biti razapeti na križu, Mara Švel posuđuje iz apokrifnih evanđelja (Porobija, 2019). Vrlo sličnu priču o dvojici pljačkaša, Titu i Dumahu, moguće je naći u *Arapskom evanđelju o Isusovu djetinjstvu* (Vrbić, 2015). *Lukino evanđelje* bilježi Isusovo obećanje puta u raj bezimenu razbojniku: "A on će mu: 'Zaista ti kažem: danas ćeš biti sa mnom u raju!'" (Lk 23, 43). Autoričina se umjetnička transpozicija u odnosu na izvornik odnosi na skraćivanje navoda (potkrao se i infinitiv kojemu se nije izgubilo završno *-i*, a stoji ispred nenaglašenoga prezenta glagola *hijeti*): "Bio je to Dizma, onaj kojemu je Spasitelj rekao sa križa: 'Biti ćeš još danas sa mnom u raju'..." (GS, 1949, 1, 2). Budući da razbojnika nalazimo u *Bibliji*, riječ je biblizmu, no njegovo ime, Dimah ili Dumah (iz kojega je mogao nastati i oblik Dizma), smatramo kristijanizmom.

Tekst je u sebi ujedinio osobni moment (u uvodu i umetnutim dionicama slušatelja-pripovjedača) i pridržavanje kanona vjerskih priča. Naracija u njegovu glavnom dijelu istovjetna je neosobnomu, tijekom povijesti mnogo puta ponavlanom i od puka usvojenom i posvojenom instrumentariju tvorbe sakralne legende. Jezik i stil glavnoga dijela teksta nimalo se ne razlikuju od onoga u korpusu legendi koje tematiziraju manje ili više poznate zgode iz Kristova i života njegovih učenika.

Priča *Ustani i pođi* također govori o putu u Egipat, no bez fantastičnih epizoda, izuzev spomena anđelove objave Josipu o nužnosti bijega pred Herodovom vojskom. Josipov je lik ostao po strani, sva je pozornost posvećena Mariji, njezinu odricanju i pregaranju. Oboje vrlo malo govore: saznanje o Herodovoj potrazi za Isusom na trenutak zaprepasti Mariju, a

zatim se pokori Božjoj volji i pita samo o smjeru puta. U pustinji dvaput izgovara svoje strahove: od zatrpavanja pijeskom i razbojnika, a Josip ju umiruje. Vjerodostojnost su priči osigurali detaljan popis putnih rekivizita i slikovit prikaz prelaska preko pustinje: fatamorgana, ispucale usne, škripanje pijeska, zmije i lavovi. Na kraju teksta oglašava se pripovjedač, razotkriva priču kao artefakt, podvlači Marijinu majčinsku žrtvu i upozorava na izostanak toga motiva u "službenoj" inačici Kristova života (sva četiri evanđelista). U okviru raščlambe prethodne priče donijeli smo navod o bijegu iz *Matejeva evanđelja* (Mt 2, 13-14). U ovom je slučaju autoričina intervencija išla u smjeru dramatisacije predložka, upisivanja psiholoških nijansi u karakterizaciju likova te navođenja bogatoga kataloga potvrđenih pustinjčkih pojava.

U prozi nazvanoj *U Egiptu* pratimo život Svete obitelji u novoj domovini. Počinje realistično: kako bi preživjeli, Josip radi kao tesar, a Marija ženama u susjedstvu pomaže tkati i vesti. Marija je prikazana u svakodnevnim poslovima: ličenje kuće, kuhanje, briga oko Isusa, a Josip kako uređuje radionicu i dnevnu sobu. On je izdjeljao sav namještaj u kući: ležaj, kolijevku, stol, škrinje i klupe.

U trenutku kad Krist navrší godinu dana starosti, autorica unosi u tekst brojne natprirodne elemente i višu silu: Marija zaziva anđele da s Isusom proslave njegov prvi rođendan; kad progovori, on ne tepa; Marija s Kristom na rukama ozdravlja bolesne od groznice i kuge; pred njezine noge padaju kipovi mnogobožičkih idola. Pri obilasku bolesnih prikazana je kao uzvišeno biće, bitno drukčija od vrijedne kućanice s početka priče. Od svih je nabrojanih zgoda u apokrifnim spisima moguće naći samo onu o bebi Isusu kako govori (Porobija, 2015).

Isus je prikazan poput Marije u *Legendi o maloj Mariji*: katkad sličan drugoj djeci, katkad vrlo različit – igra se sa psićem, od Josipa uzima letvice i čavle (Marija očajava vidjevši križ koji slaže, to ju podsjeća na raspelo²⁴ i eto prolepse!), klikće ptičicama, ali i ozbiljno gleda pred sebe.

Već je u rukopisnoj recenziji zbirke Šuma i Šokci Ljubomir Maraković primijetio kako "u uporabi vremena ima neskladnosti" (1937, 3), a u ovoj pripovijetki čitamo sljedeće oprimjerenje: "Ovdje su se nakanili nastaniti, pokušali su [istaknula V. R.] živjeti u stranom nepoznatom svijetu."

Priča *Marija traži izgubljenog...* govori o Isusovu prvom vazmenom hodočašću u Jeruzalem kad se izgubio u Hramu poznatom iz *Lukina evanđelja*:

24 Liturgijski i devocionalni predmet (kip ili slika) koji prikazuje križ s pribijenim Kristovim tijelom. U kršćanskoj se umjetnosti javlja tek od 5. stoljeća (Badurina, 2006, 534).

”Njegovi su roditelji svake godine o blagdanu Pashe išli u Jeruzalem. Kad mu bijaše dvanaest godina, uzidoše po običaju blagdanskome. Kad su minuli ti dani, vraćahu se oni, a dječak Isus osta u Jeruzalemu, a da nisu znali njegovi roditelji. Uvjereni da je među suputnicima, odoše dan hoda, a onda ga stanu tražiti među rodbinom i znancima. I kad ga ne nađu, vrate se u Jeruzalem tražeći ga. Nakon tri dana nađoše ga u Hramu gdje sjedi posred učiteljâ, sluša ih i pita. Svi koji ga slušahu bijahu zaneseni razumnošću i odgovorima njegovim. Kad ga ugledaše, zapanjiše se, a majka mu njegova reče: ‘Sinko, zašto si nam to učinio? Gle, otac tvoj i ja žalosni smo te tražili.’ A on im reče: ‘Zašto ste me tražili? Niste li znali da mi je biti u onome što je Oca mojega?’ Oni ne razumješe riječi koju im reče” (Lk 2, 41-50).

Autorica transponira tekst znatno proširujući uvodni dio, opisujući ulice, povorku, krajolik kroz koji vodi cesta, biljke i životinje pored kojih hodočasnici prolaze, prenoćišta te ispisuje Marijin vrlo emotivan odnos prema jedinorođencu tijekom puta u koji su umetnute i dvije sastavnice Isusova vanjskoga opisa, kosa i visina:

”Marija nije skidala pogleda sa svoga Jedinca. Kad bi opazila, da je umoran ili preznojen, suze su joj navirale na oči. On ju je uvjeravao, da ne osjeća težinu puta, i da se raduje što uz Nju ide. Tada bi se uz Njegovu radost radovala i Ona. Sagibala se, nježnom kretnjom brisala Mu znoj s čela i ražarenog lica. Kojiput bi Isus požurio nekoliko koraka pred Njome. A Majka bi Ga promatrala. Vidjela je, kako vjetrić poigrava Njegovom valovitom, smeđom kosom, i da je viši od ostale djece njegove dobe. Ponos je ispunio materinsko Srce” (GS, 1952, 4, 2).

U transpoziciju potrage za izgubljenim Isusom autorica umeće i podsjećanje na minula zbivanja i važne osobe iz Spasiteljeva života te spominje mjesta na kojima su se zbili značajni biblijski događaji:

”‘O, Josipe! Bojim se, jako se bojim. Zar ne znaš da je Herodov sin okrutan kao i otac? Možda su njegovi vojnici saznali za nas, uhvatili i Isusa oteli? Možda ga u tamnici muče!’

‘Nemoj tako, o Marijo! Herod je bio uvjeren, da je još prije 12 godina, kad je dao poklati nevinu djecu, i Isus stradao.’

‘Možda je krenuo u Betlehem. Znaš, kako smo često pred njim pričali o spilji, anđelima, pastirima i mudracima. Možda je želio vidjeti betlehemske pašnjake...’

‘Ne, Marijo! On bi nam svoju želju rekao i molio da Ga onamo odvedemo.’

Marija je časak šutjela, razmišljala i rekla:

‘Možda je pošao u pustinju. Znaš da ondje živi Elizabetin Ivan. Možda je Isus želio njega vidjeti’” (Isto).

Nakon potrage po kućama i u sirotištu gdje su saznali kako je Isus potrebitima dijelio milodare koje je izmolio, priča završava roditeljskim shvaćanjem da će Isusa naći u Hramu pa je izostavljena scena razgovora s mudracima.

Učestalost, opis, trajanje vazmenoga slavlja, zakonsku obvezu nazočnosti muškaraca i običaj da ipak idu svi odrasli članovi obitelji, pripovjedač nudi kao stvarnosnu osnovicu svoje priče. Potom detaljno opisuje ranojutarnje okupljanje na trgu, raspored u koloni, pjesmu dječaka i molitvu muškaraca. Prisutno je mnogo ovjeravajućih oznaka, a jedna od njih je i autentičan nazaretski krajolik s ovcama, grlicama, rascvalim vočkama i pčelama²⁵. Nakon opisa pripovjedaču je "pobjegla" jedna prolepsa:

"Bilo je proljetno jutro, toliko slično onome, kad će Krista voditi na Golgotu" (Isto).

Marija s mnogo ljubavi uspoređuje sina s drugim dječacima: Isus ima valovitu smeđu kosu i viši je od drugih dječaka, a njegov je karakter odčitljiv iz dobrote prema siročadi. Marijin opis Isusa biblijske je provenijencije: "bijel i rumen, i odabran među tisućama i tisućama" (Isto, 3) i teško da se po njemu može prepoznati bilo tko. Kao i *Ustani i pođi...*, i ova priča oživljava i dopunjuje zanemarene dionice Isusova života.

2.3. Isus u zreloj dobi

O vremenu u kojem se zbiva priča *Ivanove oči* saznajemo već iz prve rečenice: to je vrijeme Isusova boravka u "kući Tesara" (Švel-Gamiršek, 1969, 29). Mara Švel priklanja se *Matejevu evanđelju* u kojem, nakon Isusovih prisposoba u sinagogi, slušateljstvo govori: "Nije li ovo drvodjeljin sin?" (Mt, 13, 55). U *Markovu je evanđelju* drvodjeljom nazvan sam Isus: "Nije li ovo drvodjelja, sin Marijin, i brat Jakovljevi, i Josipovi, i Judini, i Šimunovi?" (Mk, 6, 3).

Za razliku od Krista koji je sličniji vršnjacima, Ivana ne zanima ništa što zanima druge, ni priče o ratovima, ni ribarenje: ljepotu je tražio u cvijetu, nebu posutom zvijezdama, vodi, munjama i ženi, a pronašao je u Kristu. Jedan je od rijetkih likova ovoga opusa detaljnije opisanih izvana, i to nespretno, jer opisu jednoga Galilejca ne priliči usporedba s djelom grčkoga kipara Praksitela. Ivan ne govori i ne misli, o njemu čitatelj saznaje iz pripovjedačevih riječi. On zato ostaje skicom, bezglasnost ga sprječava kako bi se ostvario kao zaokružen lik.

Za Rahelin je opis pripovjedač "posudio" stil sličan onomu *Pjesme nad pjesmama*:

"O Rahela, kako si lijepa! Tvoje su usne crvene ruže, a oči nad [!] svedenim obrvama crni sjajni dragulji. Tvoje su ruke laticice ljiljana, a nokti pupoljci jabukova cvijeta. Tvoja se teška crna kosa sja na suncu, a hod ti je kao u gazele" (Švel-Gamiršek, 1969, 30).

25 Zbog marljivosti pčelu se smatra simbolom radišnosti i djelovanja, a kako daje med, također i slikom slasti i rječitosti. Košnica je slika pobožne i složne zajednice pa sv. Augustin uspoređuje Crkvu s košnicom, a kršćane s pčelama. Budući da se smatra kako pčela nikada ne spava, ona je i simbol kršćanske budnosti (Badurina, 2006, 486).

U priči čitamo još nekoliko opisa: lirske opise neba i munje, potonji započet lijepom metonimijom: "pismo munje, što šara" (Isto, 29) te patetičan opis Ivanova izgleda pri prvom susretu s Isusom. Prisutna je i jedna prolepsa, izlet u budućnost: Krist neće dopustiti da Ivan, jedini od učenika, bude mučen zbog vjere u njega.

U *Novom zavjetu* nema spomena djevojci Raheli, ona je Mari Švel poslužila kako bi prikazala Ivanovu produhovljenost i nezainteresiranost za izvanjsku ljepotu.

Priča *Marija i Juda Iskariotski* zbiva se ranoga ljetnoga prijepodneva kad Isus više ne stanuje kod svojega zemaljskoga hranitelja. Radnja je svedena na minimum (pokušaj trovanja Ivana, sina Zebedejeva); ona je, gotovo u cijelosti, studija Judina lika. Prvo je opisano Judino "opasno" lice: orlovski nos, velika usta, debela donja usna i mrk očinji pogled (niže u tekstu čitamo o njegovoj kovrčavoj kosi), a potom je Marija primijetila "nešto nemilo" (Isto, 32) u njegovim očima. Zatim je karakteriziran svojim postupcima: nemarno kida ružu, koju, pri pomisli na Ivana, gužva u ruci, pticu iz gnijezda baca pred zmiju kako bi se osvjedočio o snazi otrova, ne želi slušati propovijed o bratskim razmiricama, u trenutku Marijine nepažnje pokuša uliti otrov u lijek za Ivanovu nogu. Juda i govori, i to mnogo: ljut je na Krista koji samo govori, a ne oslobađa svoj narod, oholo se izruguje s Petrovom neukosti, a najviše mrzi Ivana:

"– Kriv? Ništa i sve. Nisam kao Ivan. Ne znam se umiljavati. Ne naslanjam glavu na Učiteljeve grudi, ne znam se ponašati kao nezreli dječak u Njegovoj blizini. Nisam ulizica, ne znam upirati odane poglede u Njega kao Ivan, a Ivan je u Njegovim očima bolji od mene, on mu je bliži, njega više voli. Možda najviše od svih učenika. Jamačno i douškuje koješta o meni Učitelju. Govore da sam škrt, lopov koji krade iz zajedničke blagajne. Lažu. Ja samo ne trpim rasipanje i ludo obožavanje. Čemu se dopustilo u Simonovoj kući rasipanje nardove pomasti suludoj, rasplakanoj ženi?" (Isto, 36).

Juda se posve razotkrio. On više ne govori Mariji, svu žuč svoje duše iznosi slušao ga tko ili ne – tašt je, ljubomorani, zloban i opasan.

Kristov opis u svega tri pojavnice određuje i njegovu narav: vidimo ga "vitka, opaljena lica, s divnim čistim očima" (Isto, 32), a njegov pozdrav, koji zvuči kao "milovanje i blagoslov" (Isto) svjedoči blag karakter. Marija je, često u ovom korpusu, prikazana dok radi: kuha, nosi vodu, pripravlja lijek, pa ipak su joj ruke lake i fine. Njezin je lik podvojen: domaćica je, ali i Bogomajka, nadahnuta Božjim duhom rodila je Boga-Čovjeka. Njezin izgled mora biti produhovljen, paperjast, njezine ruke ne smiju biti grube.

Poznavanje *Biblije* pripovjedač svjedoči pozivanjem na poznata Isusova čuda: slijepac koji je progledao i bogalj koji je prohodao. O potonjem čitamo u *Evandjelju po Ivanu* (Iv 5, 1-9), dok o vraćanju očinjega vida govore mnoga poglavlja *Novoga zavjeta*: Dva slijepca (Mt 9, 27-31),

Dva jerihonska slijepca (Mt 20, 29-34), Jerihonski slijepac Bartimej (Mk 10, 46-52; Lk 18, 35-43), Ozdravljenje slijepca iz Betsaide (Mk 8, 22-26) i Ozdravljenje slijepa od rođenja (Iv 9, 1-6). Pomazanje o kojem govori Juda u navodu donesenom prema *Matejevu evanđelju* dogodilo se u Betaniji u kući Šimuna Gubavca kad je neimenovana žena pomazala Isusu glavu pomašću, a učenici su se ljutili nad rasipnošću (Mt 26, 6-9). U *Markovu su evanđelju* dodana dva detalja: pomast je bila nardova i Isus je bio za stolom (Mk 14, 3-5). Najviše se razlikuje Ivanov zapis: ne spominje Šimuna nego Isusov boravak u Betaniji otkud je Lazar kojega je uskrsnuo od mrtvih. Ivan ne precizira u čijoj je kući Isus bio, ali kaže kako je Lazar sjedio s njime za stolom. Također ženu naziva Marijom, ona mu nardovom pomašću pomazuje noge, a protiv rasipanja bunio se samo Juda (Iv 12, 3-5), što je najbliže Šveličinu prikazu.

Priču osnažuju i Jakobova priča o mnoštvu koje je slušalo Isusa kako se višekratno kaže u *Svetom pismu* (Mt 7, 28; 8, 1; 8, 18; 12, 15; 15, 30; Mk 2, 4; 4, 13; Lk 8, 40; Iv 12, 9; 12, 12; 12, 17 itd.) te dodjela malih uloga četvorici preostalih učenika kako bi ih pripovjedač mogao spomenuti po imenu. Vjerodostojnost joj daju: već mnogo puta spominjana flora, te djelić faune, zmija, stanovnica toplih krajeva, i upečatljiv opis njezinih posljednjih trzaja. Priča je motivirana iznutra, logički: po dolasku učenici pričaju kako je Ivan, prolazeći kroz žitno polje, posjekao nogu. Kad u vrtu spazi zmiju, Juda se sjeti Ivanove povrjede i odmah u glavi kombinira mogućnosti. To je najbolja priča biblijske tematike. Kako o toj temi nema govora u *Bibliji*, držimo da je autorica, lišena kanona, bolje oblikovala likove, postavila i razradila situaciju nego kad je imala predložak.

U priči *Marija iz Magdale* čitamo o poznatoj biblijskoj grješnici. Pri prvom susretu Marija osjeća Kristovu različitost, on ju nije gledao požudno, nego samilosno, opominjući. Marija je potresena, ona trne i spušta ruke niz tijelo, suprotno od ekstaze kakvu je doživio Ivan pri prvom susretu s Učiteljem. Marijina spoznaja o Kristu raste, kao i odluka da u njegove ruke preda svoj život. Prigodom druge Kristove posjete Magdali, na svečanoj večeri kod Simona-farizeja, tematizirana je scena pranja Kristovih nogu, identična biblijskomu predlošku (Iv 12, 3-5), dok su dvije dionice, pretpovijest Marijina susreta s Kristom te njezina samospoznaja, autoričin proširak izvornika. Prva je priča o djevojci koja se morala udati protiv svoje volje pa je površno i kratkotrajno zadovoljstvo pronašla u bezbrojnim udvaračima. Zanimljivije je Marijino zrijenje, u njega je ugrađeno nekoliko rečenica Propovijedi na gori iz petoga poglavlja *Matejeva evanđelja*. U prvom primjeru Mara Švel obrnutim redosljedom spaja dva navoda, mijenja pravopis i sintaksu te ponavljanjem ("doista, doista") pojačava učinak rečenoga, a

izjavu o blaženstvu ljudi dobrog srca kasnije samostalno ponavlja u nešto drukčijem obliku:

”Ne mislite da sam došao ukinuti Zakon ili Proroke. Nisam došao ukinuti, nego ispuniti” (Mt 5, 17).

”Blago čistima srcem: / oni će Boga gledati!” (Mt 5, 8).

”Ne mislite da sam došao dokinuti zakon ili proroke, nisam došao da dokinem, nego da ispunim. Doista, doista vam kažem: blago onima koji su *čista srca* jer će Boga gledati!” (Švel-Gamiršek, 1969, 42).

”Blaženi čista srca’, govorio je (...)” (Isto).

Sljedeće je citatne bibliizme, tri iz istoga poglavlja i jedan iz osamnaestoga poglavlja evanđelista Mateja te jedan iz petnaestoga poglavlja *Lukina evanđelja* Mara Švel djelomice mijenjala:

”Čuli ste da je rečeno: *Ne čini preljuba!* A ja vam kažem: Tko god s požudom pogleda ženu, već je s njome učinio preljub u srcu” (Mt 5, 27-28).

”Čuli ste kako je kazano: ne čini preljub, a ja vam kažem: tko pogleda ženu sa željom, već je učinio preljub sa srcem” (Švel-Gamiršek, 1969, 42).

”Blago ožalošćenima: / oni će se utješiti!” (Mt 5, 4).

”Blago onima koji plaču jer će se utješiti” (Švel-Gamiršek, 1969, 42).

”Zaista, kažem vam, ako se ne obratite i ne postanete kao djeca, nećete ući u kraljevstvo nebesko” (Mt 18, 3).

”Zaista, zaista vam kažem, ako se ne promijenite i ne postanete kao djeca, nećete ući u nebesko kraljevstvo” (Švel-Gamiršek, 1969, 43).

”Kažem vam, tako će na nebu biti veća radost zbog jednog obraćena grešnika negoli zbog devedeset i devet pravednika kojima ne treba obraćanja” (Lk 15, 7).

”Kažem vam da će veća radost biti na nebu za jednog grešnika koji čini pokoru nego za devedeset devet pravednika kojima pokore ne treba” (Švel-Gamiršek, 1969, 43).

U priču o Mariji iz Magdale umetnuta su i dva stiha iz Očenaša, u gotovo nepromijenjenu obliku:

”Oče naš, koji jesi na nebesima!” (Mt 6, 9).

”Oče naš koji jesi na nebesima!” (Švel-Gamiršek, 1969, 44).

”I ne uvedi nas u napast, / nego izbavi nas od Zloga!” (Mt 6, 13).

”Ne uvedi nas u napast, nego izbavi nas od zla!” (Švel-Gamiršek, 1969, 44).

Da poznaje *Sveto pismo*, autorica dokazuje i spomenom Isusovih parabola. Parabolu o zabludjeloj ovci koju nalazimo u dvama evanđeljima (Mt 18, 12-13; Lk 15, 4-6) Mara Švel je skratila, a upravni je govor zamijenila prepričavanjem:

”Govorio je o izgubljenj ovcu koju je pastir nakon dugog vremena našao, izranjenu i okrvavljenju, i kako se pastir više radovao izgubljenju i nađenoj nego cijelom mirnom stadu” (Švel-Gamiršek, 1969, 43).

U parabolu o vjeroniku koju čitamo u *Lukinu evanđelju* (Lk 7, 41-42) autorica je ispustila iznose koje su vjeroniku dugovali dužnici, a sačuvala pitanje kojim se obraća slušatelju/čitatelju:

”Isus je prozreo njihove misli i ispričao im priču o dužnicima kojima se oprostio dug. Pitao ih je tko će više voljeti vjeronika koji je oprostio dug, onaj koji je bio mnogo dužan ili onaj koji je bio samo malenkost?” (Švel-Gamiršek, 1969, 45).

U priči nalazimo i Šveličinu interpretaciju dvaju Isusovih čudā. Prilično dugu epizodu o Lazarovu uskrsnuću iz *Ivanova evanđelja* (Iv 11, 17-44) znatno je skratila prešavši nakon triju rečenica uvoda na završni biblijski odjeljak:

”Tada se pročulo kako je Isus u Betaniji uskrsnuo Lazara. Četiri je dana ležao u grobu i sestre su upozorile Učitelja da se već raspada. Marta je plakala i pratioci koji su pošli s njima.

Gledajući tešku njihovu tugu, rasplakao se i Isus.

Odvadali su kamen s groba, a Isus je zapovijedio: ‘Lazare, izadi napolje.’

Zapovjedio je lešini, zamotanoj u platnene pivoje, a mrtvi se Lazar počeo micati, dizati, i onako sputan teturao je k izlazu. (...)

‘Vjerujem da si Krist, sin Boga života’” (Švel-Gamiršek, 1969, 44).

Čudo ozdravljenja satnikova sluge (Mt 8, 8) autorica nije ispričala u cijelosti, nego je donijela samo satnikove riječi, i to nedovršene, a potom je Marija ponovila satnikovu rečenicu u ženskom rodu:

”Tada je čula kako je poganin stotnik molio da mu Isus izliječi slugu. ‘Nisam vrijedan da uniđeš pod krov moj, nego samo reci riječ...’” (Švel-Gamiršek, 1969, 42).

”Gospodine, nisam dostojna da uniđeš pod krov moj, nego reci riječ...” (Isto, 44).

Proročanstvo o Isusovu skončanju zemaljskoga života na križu nalazimo u *Psalmina*: ”Probodoše mi ruke i noge, / sve kosti svoje prebrojiti mogu” (Ps 22, 17-18). U citatnom je bibliizmu Mara Švel djelomice izmijenila sintaksu prve surečenice, a u drugoj je surečenici promijenila gramatički subjekt (3. l. > 1. l.) te glagolsko vrijeme (aorist > prezent). Unatoč izmjenama, sukladno jednoj od podjela²⁶ citata Dubravke Oraić Tolić, oni su u ovoj priči, kao i u svim prozama kršćanskoga nadahnuća, ilustrativni (1990, 45), namjera im je imitirati smisao prototeksta, *Biblije*. U odjeljku

26 Ukoliko se citirani tekst orijentira na originalno autorovo iskustvo, a ne na čitateljevo te sam sebe želi potvrditi kao jedini ili najbolji, riječ je o iluminativnoj citatnosti.

kojim se razotkriva pripovjedačeva nesigurnost (prestaje biti sveznajuć) proročanstvo je prolepsa o Isusovoj smrti:

”Suze su tekle po nogama, koje će doskora biti probodene čavlima o križ. Da li je to i Marija predosjećala? Da li je plakala samo nad sobom ili je vjerujući znala proročanstvo Davidovo:

‘Probodoše moje ruke i moje noge, prebrojiše sve kosti moje.’

Možda je i znala ona, koja je prva potražila Gospodina zbog bolesti duše, dok su svi dosada tražili samo pomoć tijelu” (Švel-Gamiršek, 1969, 45).

Marija je opisana kao lijepa, snažna i mlada djevojka, okrugla lica, crvenih, pomalo putenih usana i njegovane kose do pojasa. Idiličnu presliku njezine ljepote svjedoče ptičica i potočić dok se ogleda u njemu. Izgovorila je samo tri rečenice: zapitala je tko je Isus, ponovila njegovo ime i upitala: ”Rabbuni, zoveš li me?” (Isto, 44). Njezine su misli iskazane samo jednom, i to kad se sprema roditeljsku odluku priopćiti voljenomu; dok proživljava preokret, njezine misli iznosi pripovjedač.

Vremenske pokaznice u priči prilično su neodređene, a ambijentalnih ima mnoštvo: sinagoga, nakiti, mirisi i istočnjačke tkanine kao poklon pri prošnji, interijer Marijine kuće, platneni povoji u koje je umotan Lazar, ulaštena srebrna ploča u kojoj se Marija ogleda itd. I ovdje srećemo ruže i ljiljane, uvijek prisutno cvijeće u svim vrtovima opusa. Monotoniju su razbile ”plavooke” potočnice.

Način na koji Mara Švel prikazuje Isusa: ”visok čovjek, blijeda lica, valovite kose” (Isto, 41) uobičajen je u svim umjetnostima, premda *Sveto pismo* ne daje opisa njegova fizičkoga izgleda. Najbliži mu je, premda nije osobito precizan, opis koji čitamo u Izaiji: ”Ne bijaše na njem ljepote ni sjaja / da bismo se u nj zagledali, / ni ljupkosti da bi nam se svidio” (Iz 53, 2). Čini se kako se Krist svojim tjelesnim značajkama nije osobito isticao pa ga je Juda morao označiti poljupcem kako bi ga svjetina prepoznala i uhitila (Mt 26, 48-49; Mk 14, 44-45; Lk 22, 47-48), odnosno morao se predstaviti svjetini koja je, predvođena Judom, došla po Isusa Nazarećanina (Iv 18, 4-5).

U priči Isus propovijeda pored zdenca, a u *Bibliji* je često pored vode, bilo da čini čuda, kao kad je stišao oluju na moru (Mt 8, 23-27; Mk 4, 35-41; Lk 8, 22-25) ili hodao po vodi (Mt 14, 22-33; Mk 6, 45-51) bilo da propovijeda, npr. u prisposodobama o sijaču, kukolju, gorušičinu zrnju i kvascu (Mt 13, 1-35).

Priča *Kvintija i Kralj* obrađuje nepoznatu epizodu iz Kristova života. S manjim odstupanjima sva tri sinoptičara spominju Kristovu izjavu neka djeci ne priječe doći k njemu jer je njihovo kraljevsko nebesko/Božje (Mt 19, 14; Mk 10, 14; Lk 18, 16). Motivacija priče protivi se interpretaciji Isusove rečenice kako ju tumače Gabel i Wheeler: ”Katkad pozornost koja

se pridaje priči zapravo može iskriviti značenje, kao u uobičajenoj interpretaciji čuvene izreke o maloj djeci (Mk 10, 13-16). To nije izraz Isusove ljubavi prema maloj djeci – prije će biti da su djeca izgovor kako bi rekao nešto o prirodi Kraljevstva Božjega” (1986, 189)²⁷.

Malena Kvintija jedna je čista, neoskvrnjena duša, kći strogoga časnika, lišena majčine ljubavi i zastrašena vanjskim svijetom. Opisana je u samo nekoliko poteza: nježna djevojčica, tamne kose, plavih sanjivih očiju. Ona je znatiželjna i vrlo bistra, živahna (po prirodi, ali sputana strogim odgojem), poslušna (uglavnom) i blaga, nju zanimaju iste stvari kao i stvarnu djecu, ona je jedan od boljih likova ovoga opusa. Gotovo u potpunosti lišena misli, ona svoju osobnost izražava u razgovoru s Kristom:

”– Odakle znaš da se zovem Kvintija?

– Jer znam sve.

– Sve? – Kako možeš sve znati? Možda si čarobnjak?

– Nema, Kvintija čarobnjaka.

– Prorok? – pogađala je mala.

– Ne.

– Reci mi, molim te, tko si?

– Kralj.

– Kralj? A gdje ti je pratnja, dvor, gdje ti je kruna? – pitala je naglo.

– Moja su pratnja ribari, dvor – čitav svijet, a kruna – iznad zvijezda.

– Iznad zvijezda? Zar je ondje tvoje kraljevstvo?

– Ondje je” (Švel-Gamiršek, 1969, 59).

Kvintija bolje razumije Isusa od odraslih, zato što su djeca drukčija. Njihovo čisto srce razumije poruke o ljubavi, praštanju i čistoći duše. Krist se u razgovoru spušta na djetetovu razinu, strpljivo tumači i pridobiva ju za sebe. No, očev preobražaj nije osobito motiviran: nema tu onoga rasta, sazrijevanja odluke kao u legendi o Mariji iz Magdale. Otac priznaje Krista tek kad ga vidi raspjetoga na križu, kako istom blagošću gleda pred sebe, a njegovu preobraćenju najviše pridonose jeka personificirane zemlje, potres i tutnjanje koji ga oslobađaju preostalih sumnji. U sinoptičkim se evanđeljima spominje satnik koji je povjerovao da je Isus Sin Božji (Mt 27, 54; Mk 15, 39; Lk 23, 47).

27 Sometimes attention given to the story can actually distort the meaning, as in a common interpretation of the famous pronouncement on little children (Mark 10:13-16). It is not an expression of Jesus' love for little children—rather, the children are simply a pretext for his saying something about the nature of the Kingdom of God. (Prijevod: V. R.)

Biblijski intertekst ove priče počiva na svima četirima evanđeljima. Pritom su zanimljivi omjeri među evanđeljima i naglasak u svima na tjednu prije raspeća: "Tjedan koji je prethodio Isusovu raspeću zauzima trećinu Matejevih i Markovih evanđelja, jednu četvrtinu Lukina i polovicu Ivanova. U stvari, Ivan je trećinu svoje knjige posvetio Danu raspeća, od jednog do drugoga zalaska sunca" (Capps, 1971, 121-122)²⁸.

Od kanonskih se prikaza raspeća i smrti (Mt 27, 35-56; Mk 15, 24-41; Lk 23, 33-49; Iv 19, 18-36) Šveličina inačica razlikuje utoliko što autorica ne spominje izrugivanje svjetine i svećeničkih glavara (Mt 27, 39-44; Mk 15, 29-32; Lk 23, 35-37), Isusovo obraćanje majci i učeniku (Iv 19, 26), vojničko napajanje Isusa octom (Mt 27, 48; Mk 15, 36; Lk 23, 36; Iv 19, 29-30), ruganje jednoga razbojnika (Lk 23, 39), pokajanje drugoga razbojnika (Lk 23, 40-42), Isusovo obećanje raja pokajanomu (Lk 23, 43), trganje hramske zavjese (Mt 27, 51; Mk 15, 38; Lk 23, 44), uskrsnuće mrtvih (Mt 27, 52-53), prisutnost galilejskih žena prilikom raspeća (Mt 27, 55-56; Mk 15, 40-41; Lk 23, 49), vojničko prebijanje golijeni razbojnicima (Iv 19, 31-32), probadanje Isusova boka (Iv 19, 34) te ispunjenja proročanstva (Iv 19, 36-37).

"Golgota. Na njoj trojica raspetih. Rulja zadovoljena gledanjem muke i krvi. Skupine koje znatiželjno stoje i skupine koje silaze niz brdo. Vojnici što se resko smiju i krvnici koji se prepiru zbog odijela raspetih. Oblaci što kao pepelom prekrivaju sunce i potamnjeni grad, livade i bujna, rasklasana polja. I zamišljeni časnik koji po višem nalogu pazi da li je sve točno izvršeno po zakonu.

Nad glavom se Stranca još bjelasa natpis: Isus Nazarećanin, Kralj židovski. No to više nije snažan, krasan lik s rascvjetane livade. Valovita smeđa kosa ulijepljena je od krvi i znoja. Usne su plave. Na istegnutim rukama visi isprebijano, išibano tijelo. Časniku se čini da se još jedna slaba zraka sunca prokrala i rasvijetlila riječ 'Kralj'.

Što ga vodi križu? Zašto mora pogledom tražiti Strančev pogled? Pogled izmučen na smrt, a opet jednak onom s livade: pogled gospodara i brata, puna ljubavi. U krutom se časnikovu srcu probudi strah.

– Tko si ti? – šapuću usne, a zemlja odgovara muklim tutnjem: 'Kralj'.

– Tko si? – a podzemne snage tresu zemlju, mrak obavija obzorje, pucaju kamene grobnice: 'Kralj'.

Visak rulje i nadnaravan glas umirućeg:

'Oče u ruke Tvoje predajem duh svoj'.

Časnik očajno pritište dlanovima sljepoočice i posrćući kroz mrak i rulju potrči kući" (Švel, 1969, 61-62).

28 The week preceding the crucifixion of Jesus takes up one third of Matthew's and Mark's Gospels, one-fourth of Luke's, and one-half of John's. In fact, John devoted one-third of his book to the Crucifixion Day, from sunset to sunset. (Prijevod V. R.)

Na križu Krist izgovara riječi iz *Lukina evanđelja*: "Oče, u ruke Tvoje, predajem duh svoj" (Lk 23, 46). U *Markovu* i *Matejevu evanđelju* Krist napušta ovaj svijet riječima: "Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?" (Mt 27, 46; Mk 15, 34). Kako ističe Dean Slavić: "Naravno da se u ovu dobrotivnu sliku ne bi uklapale riječi o ostavljenosti na križu iz Mateja i Marka. Stoga Luka radije navodi na kraju Psalam 31: *Oče, u ruke tvoje, predajem duh svoj*. Sukob oca i sina teško bi se uklopio u Lukin plan – zato se ističe njihova upravo idilična zajednica i u presudnu času smrti" (2016, 409). Mara Švel preslikava takav idiličan odnos božanskoga Oca i njegova Sina.

Herbarij iz Šveličina vrta ovjerovio je zbilju i ovaj put: ruža i ljiljan, smokva i jedan "uljez", maslačak²⁹.

2.4. Nakon Isusove smrti

Priča *Uskrsnuće* otvara se scenom majčine boli za raspetim jedincom: Marijina je bol duboka i dirljiva, a scena ne boluje od česte bolesti ovoga opusa, patetike. Bogomajka pati prisjećajući se Kristova raspeća. Ni u jednom od četiriju prikazā raspeća u evanđeljima (Mt 27, 35-56; Mk 15, 24-41; Lk 23, 33-49; Iv 19, 18-36) nema spomena natezanja Isusovih ruku užadima, a samo se u *Lukinu evanđelju* spominje skidanje s križa, riječima: "Zatim ga skinu, povi u platno i položi u grob³⁰ isklesan u koji još ne bijaše nitko položen" (Lk 23, 53) – stoga je Pietà³¹ kristijanizam koji autorica umeće u scenu Marijine reminiscencije:

"Još je gledala kako užetima natežu ruke da ih probiju čavlima. Te ruke koje je milovala i cjelivala u zanosnoj materinskoj ljubavi, dok su bile još ručice Nejakoga, i noge što su se umarale i zebile, a ona ih grijala u svome krilu. Još je vidjela krvavo čelo i drage oči. Još je osjećala na svom krilu hladno, mrtvo tijelo Jedinca" (Švel-Gamiršek, 1969, 67).

Nakon Marijina prisjećanja okrećemo se Mariji Magdaleni koja leži do nogu Isusove majke: ona je bila samo kompozicijski poticaj nastavku

29 Kao gorka trava maslačak označava muku Kristovu pa se s drugim cvijećem često pojavljuje na slikama Bogorodice s Djetetom te na prikazima raspeća (Badurina, 2006, 429).

30 Simbolika Božjega groba povezana je s euharistijom: kako je razvitkom liturgije izostala misa na Veliki petak, a euharistija se za potrebe umirućih morala čuvati, isprva se čuvala u sakristiji, da bi se s vremenom počela donositi u svečanoj procesiji. Budući da je reformacija negirala euharistiju, od toga ju je vremena Crkva još više naglašavala pa se u 17. i 18. stoljeću grade iznimno dekorativna spremišta u kojima se hostija pohranjuje na Veliki petak i Veliku subotu (Badurina, 2006, 196-197).

31 Prikaz Bogorodice s Kristom u krilu (tal. Pietà, hrv. Bogorodica sućutna) počeo se javljati oko 1320. godine u rajnskom području. U početku je Krist prikazivan kako okomito sjedi u majčinu krilu, a ona ga pokazuje svijetu svjedočeći time dovršetak djela Otkupljenja. Sredinom 14. stoljeća Krist leži dijagonalno u Marijinu krilu, početkom 15. stoljeća vodoravno, a krajem 15. i početkom 16. stoljeća skliznuo je na tlo dok mu Majka samo pridržava glavu i ramena <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=48168>

priče o velikoj tuzi grješnice i pokajnice i sreći kad joj se objavi Gospodin. Marija ne progovara o sebi, njezine su replike općenite, kratke i samo su dvije, a lišena je i dionica slobodnoga neupravnoga govora. Prikazana je u naznakama, njezina prevelika ljubav za Isusa nije zaživjela dokraja. Općenito, uloge likova neznatno su proširene mislima i osjećajima koje iznosi pripovjedač. Tek mjestimično iz njegovih dionica bljesne misao lika u slobodnom neupravnom govoru.

Sličan je postupak premještanja čitateljeve pozornosti, nalik na onaj s Isusove majke na Mariju Magdalenu, uporabljen prilikom Marijina dolaska do učenika. Kad im priopći da je vidjela Gospodina, ona netragom nestaje, a čitateljeva je pozornost ostala na učenicima. Poput kamere: približi se liku (likovima), neko vrijeme ostane, a potom ide dalje tražeći nove objekte snimanja.

Tematska je osnovica priče pohod žena na Kristov grob kako bi ga pomazale. U *Uskrsnuću* Mare Švel Isus je pokopan u vrtu Josipa iz Arimateje, vijećnika (Mk 15, 42-45; Lk 23, 50-53), ne bogata čovjeka (Mt 27, 57-60) ni Isusova učenika koji je krišom od Židova zamolio Pilata Isusovo tijelo (Iv 19, 38-42). Marija Magdalena na grob polazi u društvu Ivanove i Jakovljeve Marije (Lk 24, 10), a njezin krik kad uđe u grob poznata je biblijska rečenica: "Uzeše Gospodina iz groba i ne znamo gdje ga staviše" (Iv 20, 2) u kojoj je Mara Švel glagol u prvoj surečenici stavila u jedninski oblik, a u drugoj ga je surečenici zamijenila (*staviti > položiti*): "Uzeše Gospodina iz groba i ne znam gdje ga položiše" (Švel-Gamiršek, 1969, 68). I u sljedećem odlomku, napisanom biblijskim stilom, nalazimo aoriste:

"Petar i Ivan se zgranuše, izadoše i potrčaše ka grobu. Za njima je, pritišćući grudi, s osjećajem kao da će joj srce iskočiti, posrtala Marija Magdalena" (Isto).

U evanđeljima nije potvrđeno da su prema praznomu grobu trčali Petar i Ivan – u njima je Marija Magdalena trčala po Šimuna Petra i drugoga učenika (Iv 20, 2) ili je Petar sam trčao na grob kad je čuo Mariju Magdalenu te Ivanovu i Jakovljevu Mariju (Lk 24, 12). U priči se Isus ukazao Mariji Magdaleni (Mk 16, 9-11; Iv 20, 11-18), a potom svim učenicima (Mk 16, 14-18, Lk 24, 36-49; Iv 20, 19-29) – Mara Švel ne dotiče se ukazanja dvojici učenika na putu u selo (Mk 16, 12-13), odnosno Emaus (Lk 24, 13-35).

Kristovo je ukazanje svim učenicima najbliže Ivanovu prikazu (Iv 20, 19-23), djelomice i Lukinu (Lk 24, 36-49):

"Tako su međusobno šaptali i šuškali, zagrizajući oskudnu večeru uz treperavu svjetlost³² svijećé.

Tad se pojavi u njihovoj sredini Krist.

32 Prema Kristovim riječima u *Ivanovu evanđelju* svjetlo označava samoga Krista: "Ja sam svjetlost svijeta; tko ide za mnom, neće hoditi u tami, nego će imati svjetlost života" (Iv 8,

‘Mir vama!’ – reče im, a nitko mu ne odgovori.

On ponovi: ‘Mir vama!’

Oh, što im je mogao ljepšega reći u času viđenja nego zaželjeti i obećati da će im se duše smiriti?

‘Mir vama! – Ja sam s vama!’ Pokaza im pet svojih rana, pet sunaca kojima je otkupio grijehе svijeta, a oni se, zastidjeni, polako stadoše kupiti oko Njega jer su napokon shvatili da je ipak njihov Učitelj među njima.

Krist ih je samilosno gledao, znajući dobro njihove misli i slabosti. Dahne nad njima i podijeli im dio obećanja Onoga kojega će primiti doskora u cijelosti:

‘Primate Duha Svetoga!’

I dok je radost obuzimala apostole, on je gledao buduće vjekove patnje, slabosti i grijehа. Njima prvima i najbližim učenicima, podijeli vlast:

‘Kojima oprostite grijehе, oprostit će im se, a kojima zadržite, zadržat će im se.’

On – Stvoritelj i Otkupitelj – dobro je znao kako je težak neoprošten grijeh što tereti savjesti bijednih i grešnih ljudi. Ustanovio je sakrament oprastanja da Njegova žrtva Ocu ne bude uzalud prinesena.

‘Mir vama! – Amen’” (Švel-Gamiršek, 1969, 70).

Početak *Spasovdana* atipičan je za ovaj korpus, priča započinje *in medias res*, sažetkom Isusovih dostignuća, a potom govori o posljednjem zemaljskom ukazanju učenicima i njihovu krštenju Duhom Svetim. Primitkom Duha učenici shvaćaju, postaju sposobni propovijedati Kristovo učenje. Uzašašće je tehnički riješeno oblakom koji nestane, a apostolska je reakcija dramatična: njihove su oči prestravljene, a ruke su pružili kao da žele zadržati Isusa još neko vrijeme.

U priči se ono zbiva u Jeruzalemu, kako je u *Markovu evanđelju* (Mk 16, 19-20), Luka precizno zapisuje kako je Učitelj odveo učenike iz Jeruzalema u Betaniju i tamo uzašao na nebo (Lk 24, 36-53), dok Matejevo evanđelje završava ukazanjem u Galileji (Mt 28, 16-20). Kod Mateja je proces formiranja Crkve završen zato se Isus učenicima nakon uskrsnuća ukazuje u Galileji i upućuje ih neka traže učenike ”svih naroda” (Mt 28, 19-20), dok se kod Luke Isus ukazuje učenicima u Jeruzalemu [Betaniji] – za Luku je Crkva još ”amorfnа masa” koja treba pomoć Duha Svetoga (Gabel, Wheeler, 1986, 198).

Riječi koje je Krist uputio učenicima ne nalazimo u evanđeljima nego u *Djelima apostolskim*. Svoju je umjetničku transpoziciju Mara Švel skratila za prvu surečenicu, neznatno ju sintaktički preoblikovala, a toponim Jeruzalem zapisala bezvučnim *s* (korak prema grčkomu zapisu):

12) (Badurina, 2006, 589). *Ivanovo evanđelje* počinje potvrdom ljudskoga sudjelovanja u Božjoj svjetlosti, a time i u životu punom sreće i mudrosti (Cocagnac, 2002, 12).

”Nego primit ćete snagu Duha Svetoga koji će sići na vas i bit ćete mi svjedoci u Jeruzalemu, po svoj Judeji i Samariji i sve do kraja zemlje” (Dj 1,8).

”Bit ćete mi svjedoci u Jerusalemu i po svoj Judeji i Samariji i do kraja zemlje” (GS, 1950, 20, 2).

Nesiguran pripovjedač u svoje dvojbe uključuje i prolepsu do naše suvremenosti, kojom ukazuje na dvije vremenske razine priče i sebe kao vjernika, dionika Kristove crkve.

”Apostoli šutke pođoše. Možda su prvi poljubili trag utisnutih stopa što je ostao na mjestu uzašašća. Trag, koji će kroz vjekove cjelivati milijuni kršćana.

Tada se uputiše s Maslinske Gore [!] u Jeruzalem.

Započeli su posao, koji ni *do danas* [istaknula V. R.] – nakon skoro 2000 godina nije dovršen: borbu za Krista” (GS, 1950, 20, 2).

Prva misa govori o Marijinu udjelu u realizaciji zavjeta koje je Isus ostavio učenicima. Marija je prikazana dok radi, kao i u većini ovih proza, viđena očima neimenovanih gledatelja koji jedni druge pitaju o njoj (slobodni neupravni govor), gleda ju pripovjedač, dok u zanosu u svoje tijelo prima Jedinca u prilici beskvasnoga kruha, prikazana je kako govori učenicima i potiče ih na održavanje misa, a njezina je molba Simonu-farizeju dana u formi slobodnoga neupravnoga govora:

”Dopušta li on da se održi u njegovoj kući sveti obred, i to u onoj dvorani gdje je Njezin Sin blagovao s učenicima vazmeno janje? Možda bi htio za taj dan ustupiti isto posuđe i laneni stolnjak koji se rabio one večeri?” (Isto, 73).

Marija je djelatan lik, sva je u pokretu, a opet posve smirena. Nespojive suprotnosti u njezinu slučaju čine jedinstvo i sklad: ona je mudra i mirna (odlike zrelih godina), a tjelesno ju krasi izuzetna svježina mladosti, ona je šokačka ”radenica”, a istodobno i Bogomajka, skromna je i skrušena, pa ipak ona pokreće učenike iz mrtvila, među njih unosi polet. Na početku priče nije predstavljena imenom: gledana trojim ispitljivim očima: trgovca, farizeja i književnika, svakomu se činila drukčijom. Njezin je vanjski opis realiziran u nekoliko natuknica: ona je vitka, čedna, a puna kraljevskoga dostojanstva (još jedno dvojestvo), iz nje zrači mir i svježina mladosti.

U priči se spominje njezino odrastanje u Hramu – već je u raščlambi *Legende o maloj Mariji* spomenuto da o toj temi čitamo u *Protoevanđelju sv. Jakova* (Bodrožić, 2014).

Apostoli su predstavljeni u razgovoru s Bogorodicom: prvi je Petar razumio njezina htijenja i preuzeo na sebe ulogu stupa Crkve. Dok Petar u rukama drži hostiju, pripovjedač spominje njegovo zatajenje Krista (Mt 26, 69-75; Mk 14, 66-72; Lk 22, 54-62; Iv 18, 15-18; 25-27). Petrove i Marijine misli izrečene su slobodnim neupravnim govorom.

Priča je koncipirana kao odsječak svete mise s interpoliranim svećenikovim i vjerničkim dionicama. Pretvorba je iznesena dvokratno, prvi put na Kristove riječi, umetnute u dionicu kojom objašnjava njihovo značenje, podsjeća Marija, a Petar dopunjava rečeno:

”Djeco moja, sjetite se da je Moj Sin iz ljubavi prema ljudima prikazao Ocu žrtvu svoga Tijela i Krvi, a samoga Sebe ostavio vama pod prilikom kruha i vina kao hranu duše i zalag onoga čemu se nadate u vječnosti. Dok je boravio na zemlji, bio je uz vas, a od sada će biti sjedinjen s vama. S vašim srcima i dušama. Zar nije rekao: ‚Ovo je moje Tijelo i ovo je čaša Moje Krvi?‘”

Petar gorućih očiju ustade i pođe do Bogomajke.

‘Jest, rekao je, a kada je prelomio kruh, nadodao je: ‚Tko blaguje moje Tijelo i pije moju Krv, imat će vječni život.‘ On, Dobri, pružio nam je tada kruh, svoje Tijelo i svoju Krv pod prilikom vina. A sada, Majko?’

‘Sada ćeš ti, Petre, nahraniti njegovim Tijelom i Krvi sebe i nas. Zar nije rekao: ‚To činite na moj spomen‘, a tebe je, Petre, i sam znaš, imenovao svojim prvim svećenikom’” (Švel-Gamiršek, 1969, 72).

Drugi put sam Petar izgovara dionicu misnoga slavlja:

”Petar je ustao i pošao k stolu. Primio je u ruke kruh, blagoslovio ga, prelomio i ponovio Kristove riječi: ‘Uzmite i blagujte od ovoga svi jer ovo je moje Tijelo.’

Nad čašom je ponovio riječi pretvorbe:

‘Uzmite i pijte iz nje svi! – jer ovo je čaša moje Krvi, novoga i vječnoga zavjeta, koja će se za vas i za mnoge proliti za otpuštenje grijeha. Koliko god puta budete ovo činili, činit ćete na moj spomen’” (Isto, 74).

Kako uočava Dean Slavić (2016, 407) u *Matejevu* (26, 26-29) i *Markovu* (14, 22-25) *evanđelju* Krist prilikom ustanovljivanja euharistije kaže kako se njegova krv prolijeva za mnoge (kako je i u Šveličinu navodu), za razliku od Lukina Krista (22, 19-20) kod kojega se može steći dojam kako se obraća samo prisutnima jer rabi samo zamjenicu za 2. lice množine tj. sintagmu ”za vas”.

Marijina sreća zbog primitka hostije u tijelo iskazana je početkom njezina odgovora anđelu pri navještenju: ”Evo službenice Gospodnje...” (Švel-Gamiršek, 1969, 75), kako čitamo u *Lukinu evanđelju* (Lk 1, 38), a potom djelomice modificiranim stihom *Pjesme nad pjesmama*, kojemu je autorica u prvom dijelu promijenila glagol (*uhvatiti* > *držati*) i glagolsko vrijeme (perfekt > prezent):

”Uhvatila sam ga i neću ga pustiti” (Pj 3, 4c).

”Držim ga čvrsto i neću ga pustiti” (Švel-Gamiršek, 1969, 75).

Pripovjedač je mjestimično nesiguran (prestaje biti sveznajuć), ne može skriti oduševljenje: ”čuješ li divan, svečan koral” (Isto, 75), a prolepsom spaja pripovjedno i vrijeme priče:

”Prikazala se nekrvna žrtva koja se nastavlja u neprekinutom lancu dvije tisuće godina u brdskim kapelama, u seoskim crkvama, gradskim katedralama, bazilikama...” (Isto, 75).

Priča završava Isusovim proročanstvom u kojem je promijenjen glagol (*uminuti* > *proći*), ispušteni su niječnica i zarez, a između svih se riječi, umjesto bjeline, nalazi spojnica čime je rečenica dobila na izražajnosti:

”Nebo će i zemlja uminuti, ali riječi moje ne, neće uminuti” (Mt 24, 35; Mk 13, 31; Lk 21, 33).

”Nebo-će-i-zemlja-proći-a-riječi-moje-neće-proći!...” (Isto, 75).

Tema priče *Duhovo* dva su događaja: dolazak Duha Svetoga i prva sveta misa. Početak slič *Prvoj misi*, bez uvoda, spominje Kristov nalog učenicima neka se vrate s Maslinske Gore [!] gdje su nazočili Uzašašću – evanđelist Marko nije tako detaljan, ne spominje Maslinsku goru nego Uzašašće smješta u Jeruzalem (Mk 16, 19-20) – u dvoranu u kojoj se održala Posljednja večera jer će tamo primiti Duha Svetoga. Pripovjedač navodi točan broj vjernika koji čekaju Duha i broj obraćenika toga dana kao i osam dana potom. Kao potvrda rečenoga služi mu izvor priče istaknut odmah ispod naslova na koji se poziva i kasnije u tekstu. Marija je u ovoj priči precizan tumač Kristova naloga učenicima. Svjesna je važnosti svoje uloge jer nakon primitka Duha Svetoga učenici ”trebaju svjedočiti da će se u ime Isusovo svim narodima naviještati obraćenje za oprostjenje grijeha (Lk 24, 47)” (Cifrak, 2002, 174).

Silazak Duha prikazan je vrlo dramatično: uz buku s neba, vatreni sjaj i vatrene jezike. Djeluje i viša sila: Duh Sveti promijenio je psihološke profile učenika i dao im znanje stranih jezika koje nisu učili. Petra je od ”priprostog, strašljivog i prevrtljivog” (GS, 1950, 22, 2) ribara preobrazio u ”produhovljenog navjestitelja Kristove nauke” (Isto). Prigodom slavlja svete mise Petar se sjeća sebe nekadašnjega.

I u ovu je priču umetnuta pretvorba kruha i vina, izgovara ju Petar, opet sukladno *Matejevu* (26, 26-29) i *Markovu* (14, 22-25) *evanđelju*, a kao izvor podataka o prvoj svetoj misi navodi se Marija Agredska kojoj je Bogomajka ispričala svoju životnu priču ukazujući joj se u viđenjima. U priči se u cijelosti donosi tekst *Apostolskoga vjerovanja*, kristijanizma nastala u ranim danima Crkve čiji prvi zapis nalazimo u *Apostolskoj predaji* Hipolita rimskoga s početka 3. stoljeća (Pažin, 2016). Svaki apostol izgovara po jedan njegov redak, a autorica tumači postanje molitve:

”Bogomajka – duša osnovane Crkve – zamoli Apostole da svaki izreče po jednu tajnu koju će im Duh Sveti udahnuti. Te će tajne sačinjavati jedinstveni smjer poučavanja budućih vjernika, po svem svijetu, kroz sve vijeke vjekova” (GS, 1950, 22, 2).

Iz nekoliko aorista i biblijskoga početka rečenice: "Doista, u nedjelju" (Isto) odčitavamo pripovjedačevu potrebu nasljedovanja stila *Svetoga pisma* jer je i sam pripovjedač kršćanin, odaje ga razotkrivanje: "po naredbi Gospodina našega" (Isto).

Priča *Razmišljam o Petru* karakterna je studija prvoga Kristova apostola. Šimuna/Petra (Mara Švel ga zove Simonom) ne pratimo u kontinuitetu njegova životnoga puta, nego autorica uglavnom samo spominje kronološki poredane događaje: prvi susret s Isusom prilikom kojega je Isus propovijedao iz Petrove barke pa mu namaknuo rekordan ulov (Lk 5, 1-11), Petrov hod po vodi (Mt 14, 22-33), posljednji časovi uz Učitelja kad je odabran držati stražu s Ivanom i njegovim bratom Jakovom pa je triput zaspao (Mt 26, 36-46; Mk 14, 32-42), odsijecanje uha služi velikoga svećenika (Iv 18, 10), trostruko zatajenje pripadnosti krugu Kristovih učenika (Mt 26, 69-75; Mk 14, 66-72; Lk 22, 56-62; Iv 18, 15-18, 25-27), trk prema praznomu grobu s drugim apostolom, Ivanom – u *Svetom se pismu* Ivanovo ime ne spominje prilikom ovoga događaja – sve do vremena produhovljenih poslanica raznim recipijentima. Autorica gradi priču postupkom suprotstavljanja dobrih i loših karakternih osobina lika: po isticanju svake loše Petrove osobine odmah podvlači neku njegovu dobru karakternu crtu.

Stavak po stavak, epizodu po epizodu, Petar izrasta pred čitateljem kao višedimenzionalan, kompleksan lik. On je stvaran, realan, u njem suobitavaju i mane i vrline: poslušan je, povodljiv, lakovjeran, kolebljiv, malovjeran, prevrtljivac koji nerijetko i ne shvaća Isusovo učenje, ali i suosjećajan, prepun ljubavi, plemenit i brižan. U kasniji je Petrov preobražaj upletena viša sila koju priznaje i pripovjedač.

Čitatelj je višekratno upozoren na stvarnosnu podlogu priče: spominju se mjesto Kristova prvoga susreta sa Simonom (Genezaretsko jezero), Getsemanski vrt te brojne zemlje kojima Petar nudi mudrost svojih poslanica: Kapadocija, Galacija, Pont i Bitinija. Poimence su spomenuta još dvojica ribara koji su pošli za Kristom istodobno kad i Simon: to su Jakob i Ivan, dvojica sinova Zebedejevih.

Usmenopripovjedni karakter priči daju: stalne poredbe (ribe se koprcaju "kao živo srebro"), bezlični oblici i pozivanje na ranije rečeno: "Tako govori Petar u svojim poslanicama (...)"

Autoričino dobro poznavanje *Biblije* svjedoči nekoliko citatnih bibli-zama. Takav je navod Kristovih riječi o apostolima kao ribarima ljudi: "Hajdete sa mnom i učinit ću vas ribarima ljudi" (Švel-Gamiršek, 1969, 48) koji se od izvornika (Mt 4, 19; Mk 1, 17) razlikuje po uporabljenom prijedlogu (*za > sa*). U *Lukinu evanđelju* rečenica na koju se Mara Švel referira glasi nešto drukčije: "Ne boj se! Odsada ćeš loviti ljude!" (Lk 5,

10). Nadalje, pitanje izrečeno Petru kad se, hodajući po vodi, stane utapati: "Malovjerni, zašto si posumnjao?" (Švel-Gamiršek, 1969, 48) glasi posve jednako u biblijskom predlošku (Mt 14, 31).

U obraćanju Petru kao uzdanici na kojoj će počivati Crkva autorica objašnjava polusloženicu Petrova imena i prešućuje sastavnu surečenicu:

"Ti si Petar-Stijena i na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju i vrata paklena neće je nadvladati" (Mt 16, 18).

"Ti si Petar, to jest stijena i na toj stijeni sagradit ću Crkvu!" (Švel-Gamiršek, 1969, 49)

U sljedećem je primjeru riječ o parafrazi izvornika:

"Bože sačuvaj, Gospodine! Ne, to se tebi ne smije dogoditi!" (Mt 16, 22).

"Kad je Isus proročki pričao apostolima o svojoj mucii, Simon zgranut i zabrinut reče: 'Daleko to od Tebe, Gospodine' – a ipak ga je, prevrtljivac, tri puta zatajio u noći muke" (Švel-Gamiršek, 1969, 48).

U Dodatku Ivanovu evanđelju nakon uskrsnuća Isus trokratno ispituje Petra o njegovoj ljubavi i potom mu podjeljuje prvenstvo:

"Nakon doručka upita Isus Šimuna Petra: 'Šimune Ivanov, ljubiš li me više nego ovi?' Odgovori mu: 'Da, Gospodine, ti znaš da te volim!' Kaže mu: 'Pasi jaganjce moje!' Upita ga po drugi put: 'Šimune Ivanov, ljubiš li me?' Odgovori mu: 'Da, Gospodine, ti znaš da te volim!' Kaže mu: 'Pasi ovce moje!' Upita ga treći put: 'Šimune Ivanov, voliš li me?' Ražalosti se Petar što ga upita treći put: 'Voliš li me?' pa mu odgovori: 'Gospodine, ti sve znaš! Tebi je poznato da te volim.' Kaže mu Isus: 'Pasi ovce moje!'" (Iv 21, 15-17).

Mara Švel podijelila je biblijski navod u dva dijela pa čitatelj nema dojam o njihovoj povezanosti, a posebice ne o tom da propitivanje ljubavi i imperativ prvomu apostolu čine cjelinu koja se triput ponavlja:

"'Voliš li me, Petre' – pita Krist tri puta Simona. 'Gospodine, ti znaš da te volim' – odgovara Petar, a treći put u strahu da mu Isus možda ne vjeruje, kliče: 'Gospodine, ti sve znaš, ti znaš da te ljubim'" (Švel-Gamiršek, 1969, 49).

"Poslije svoga uskrsnuća Krist tri puta veli: 'Pasi moje ovce!'" (Isto, 50).

U trima navodima iz Petrovih poslanica (1 Pt 1, 3-5; 8-9; 2 Pt, 3, 10-13) autorica je znatnije mijenjala biblijski tekst. Kao ilustraciju donosimo usporedbu s redcima iz Druge poslanice u kojima se izmjene tiču: velikoga i maloga slova (*Dan > dan*), zamjene glagolskih vremena: futur na mjestu prezenta (će se raspasti > *se ima raspasti*), redosljedna riječi, leksičkih zamjena, npr. sličnoznačnicama (*trijeskom > bukom*), izostavljanja dijela teksta itd.

"Kao tat će doći Dan Gospodnji u koji će nebesa trijeskom uminuti, počela se, užarena, raspasti, a zemlja i djela na njoj razotkriti. Kad se sve tako ima raspasti, kako li treba da se svi vi ističete u svetu življenju i pobožnosti iščekujući i pospješujući dolazak Dana Božjega u koji će se nebesa, zapaljena, raspasti i počela, užarena, rastaliti" (2 Pt, 3, 10-12).

”Ali će doći dan Gospodnji kao tat u koji će nebo s velikom bukom proći, a počela se od vatre rastopiti i zemlja i djela što su u njoj izgorjet će. Kada će se ovo tako raspasti, kako treba da vi sveto živite iščekujući i pospješujući dolazak Božjega dana?” (Švel-Gamiršek, 1969, 51).

Pripovjedač je sveznajuć, suvereno vlada tekstem i iznosi svoja uvjerenja. Tek katkad se razotkriva: čujemo gorčinu u njegovu glasu kad predbacuje Petru prevrtljivost prema Kristu. On neprekidno inzistira na kontaktu s čitateljem: kliče i uvjerava svojega recipijenta, ističe zajedničko iskustvo (”upoznajemo novog Petra”), postavlja retorička pitanja (tj. pretpostavljena čitateljeva), a katkad sve to zajedno.

”Kako ćemo ovo rastumačiti?

Nikako drukčije nego sagnuvši glavu pred plamenim jezicima kao što je to učinio Petar” (Isto, 51).

3. Sumarno o prozama i iz očišta književnih kritičara, teoretičara i povjesničara

Lada Žigo u hrvatskoj književnosti uočava tri različita odnosa prema Bibliji: ”’klasični’, odnosno tradicionalni”, ”[r]einterpretaciju Biblije, odnosno osuvremenjivanje biblijskih tema” te ”potpuno ‘preokretanje’ kodeksa vjere” (2011, 115). Mara Švel bez sumnje pripada prvomu tipu odnosa: njezine su proze kršćanskoga nadahnuća izrazito afirmativne prema biblijskomu tekstu, lišene bilo kakve namjere problematizirati prototekst. U autorčinu je opusu naglašena ”kršćanska tradicija – religiozni karakter izražen unutar svih književnih vrsta – sveprisutnost motiva vjere i vjerovanja kao nužnih uvjeta za postizanje životnog uspjeha” (Sablić-Tomić, 2008, 86), odnosno postignut je autentičan ”religiozni štimung” (Beršek, 1976, 85). No, dok je u ostatku Šveličina opusa kršćanski svjetonazor potka njezina autorskoga rukopisa, u ovim je prozama on ”*katalizator radnje* u rečenici” (Sablić-Tomić, 1998: 36). Premda autorica ocjenjuje zbirku *Legende*, ocjena je prenosiva na sve proze toga potkorpusa: u njih je Mara Švel uspjela uplesti osnovno životno htijenje, svoju poruku. Osnovni životni smjerokazi i jesu usmjereni prema težnji za smirajem i vjeri u Boga. Uspjela je pokazati kako biblijski likovi žive *sa* i *za* obične svakodnevne ljude (Isto).

Mara Švel ispričala je humanizirane priče iz *Novoga zavjeta* slijedeći u priličnoj mjeri izvornik tj. ”religijski geno-tekst” (Rem i Vukoja, 2009, 331). Čitajući *Novi zavjet* razvidno je da Isusovoj osobnosti možemo pripisati pridjeve: svemoguć, svet, posvudašnji, nepromjenljiv, ali ga u nekim svetopisamskim dionicama možemo opisati i posve čovječjim odrednicama: patnik, srdit, užasnut, umoran, žalostan. Nije, dakle, autoričina inovacija prikaz Isusa s ljudskim osobinama, ona je iz izvornika ekscerpirala one

Kristove crte na temelju kojih je ”zaista uspjela zblížiti običnoga slavonskoga čovjeka i poznate mu likove iz Biblije zasigurno samo s jednim ciljem – ugrađivanje kršćanskoga svjetonazora u život na selu. Naime, oni koji su im do tada bili uzori i vodilje (biblijske osobe), sada su prikazani kao oni koji imaju tipično ljudske karakteristike: patnja, žeđ, bol (...)” (Sablić-Tomić, 1998, 36). Na djelu je ”poslavonjenje” (Lončarević, 2016, 23) biblijskih likova. No, unatoč naglasku na običnosti biblijskih likova, oni predstavljaju i ”određeno ljudsko stanje ili ideal prema kojemu trebaju težiti” (Lončarević, 1969, 88).

Gotovo se cijeli opus zbiva u Palestini, ona je scena na kojoj je biblijska povijest došla pred oči čitatelja. Spominju se autentične biblijske lokacije: Galileja, Judeja, Kapadocija, Galacija, Pont, Bitinija i Egipat, Nazaret, Jeruzalem te Betlehem, Maslinska gora, Genezaretsko jezero i Getsemanski vrt. Ambijentalno su dočarane lokalnom florom, uređenjem nastambi i točnim zemljopisnim određenjima. Druga su strana medalje fantastični elementi poput letećih oblaka, razumnih životinja i vatrenih jezika koji brišu upisivanje stvarnosti u tkivo priče, čine ju amorfnom, brišu joj pripadnost stvarnomu podneblju. Ne zaboravimo ni višu silu: *deus ex machina* kao jedan od načina rješavanja zapleta naglašava i Helena Sablić-Tomić (1998, 36).

Veći dio tekstova tematizira kraće vremenske odsječke, epizode iz Kristova života. Takve su priče o njegovu rođenju, prvom hodočašću u Hram, poklonstvima, uskrsnuću i ukazanju učenicima te one o Kvintiji i Judi. Neznatno dulji vremenski odsječak traju putne dionice (dvanaest dana), a neodređenoga je, ali bitno duljega trajanja priča *U Egiptu*, dok *Ivanove oči*, *Marija iz Magdale* i *Razmišljam o Petru* prate cijeli životni vijek.

Prema podjeli Andree Zlatar u prozama kršćanskoga nadahnuća Mare Švel-Gamiršek nalazimo svih pet vrsta transformacije biblijskoga predloška prema kriteriju kvantitativnoga omjera predloška i obrade (2002, 52-53):

1. eksciziju (izbacivanje pripovjednih segmenata ili informacija u većem opsegu) – jednokratna: ispušten središnji dio biblijskoga predloška o čudu Lazarova oživljavanja (*Marija iz Magdale*),

2. kontrakciju (kvantitativno pokraćivanje ili sažimanje, odnosno, abrevijacija predloška) – ukratko prepričana parabola o izgubljenoj ovci i samo spominjanje čuda ozdravljenja satnikova sluge (*Marija iz Magdale*) te Kristovo trokratno ispitivanje Petrove ljubavi (*Razmišljam o Petru*),

3. neutrum (približno isti opseg adekvatnoga semantičkoga sadržaja) – česta, uglavnom prisutna u citatnim biblizmima, primjerice *Apostolsko vjerovanje* u priči *Duhovo*,

4. ekspanziju i amplifikaciju (stilistička proširenja teksta i manji tematski dodatci) – najčešća, prisutna u pričama: *Betlehemski pašnjaci*, *Velika noć*, *Zvijezda s istoka*, *Poklon triju kraljeva*, *Marija traži izgubljenog...* itd.

5. adjekciju (veći tematski, ekstradijegetski dodatci, za koje u predlošku nema motivacije ili je ona minimalna) – posebice vidljiva u pričama: *Baka je pričala legende...*, *U Egiptu*, *Ivanove oči*, *Marija iz Magdale*, *Marija i Juda Iskariotski* te *Kvintija i Kralj*.

Pored kriterija kvantitativnoga omjera, Zlatar supostavlja predložak i njegovu transpoziciju prema suodnosu njihovih pripovjednih struktura tj. kompozicija, potom prema ritmu i tempu pripovijedanja te prema postupcima transformacije biblijskoga predloška (2002, 49). Kad je riječ o kriteriju suodnosa dviju pripovjednih struktura, one biblijskoga izvornika i Šveličine umjetničke obrade, zamjetno je da se autorica katkad ne drži linearnoga pripovijedanja, npr. u tekstu *Baka je pričala legende...*, a često kombinira više izvornika za jednu priču – primjerice u *Uskrsnuću* je Josipa vijećnika iz Arimateje uzela od Marka i Luke (Mk 15, 42-45; Lk 23, 50-53), ukazanje Mariji Magdaleni od Marka i Ivana (Mk 16, 9-11; Iv 20, 11-18), a od samoga Ivana Marijin krik u praznu grobu (Iv 20, 2) te ukazanje svim učenicima (Iv 20, 19-23). Nadalje, ritam i tempo pripovijedanja mjestimice su življi u odnosu na izvornik (*Prva misa*), a katkad uspore zbog funkcionalnoga opisa lika (*Marija iz Magdale*). Postupci transpozicije tiču se prevođenja stihova u prozu (*Velika noć*, *Zvijezda s Istoka*), pravopisnih i gramatičkih promjena u brojnim pričama (*Baka je pričala legende...*, *Marija iz Magdale*, *Uskrsnuće*, *Prva misa* itd.), dramatizacije pripovjednih odjeljaka (*Poklon triju kraljeva*) te psihologizacije likova, njihova počovječenja zaodijevanjem u fine, paučinate koprene ljudskosti (*Velika noć*).

Sve su priče nastale s istom intencijom: kako bi ispričale zgone Isusova (manjim dijelom i Marijina) života. Stoga je u njima najzastupljeniji postupak pripovijedanje. Ono je uglavnom pravocrtno, tek je proza *Baka je pričala legende...* pripovjedno zanimljivija.

Velik se dio legendi od biblijskoga predloška razlikuje proširenjem uloga glavnih junaka. U onom drugom svojem dijelu (tematskom, vezanom uz glavni događaj priče) one preciznije slijede *Bibliju*, nerijetko koristeći rečenice iz nje (uglavnom Isusove, nekoliko navoda iz Petrovih poslanica, Mihejevo/Matejevo proročanstvo, povik Marije Magdalene pri nalasku prazna groba i sl.). Neke su priče proširene manje, npr. *Spasovdan* i *Duhovo*, a druge više: npr. uloga Marije iz Magdale u *Bibliji* vrlo je kratka, a ovdje je prikazana u više životnih faza, u psihičkom sazrijevanju. Također je u epizodi prvoga Isusova polaska u Hram naglasak stavljen na roditeljske

razgovore, njihovo razmišljanje o sinu, a posjet Hramu sveden je na jednu rečenicu. Tek su dvije epizode iz Kristova života nepostojeće u *Bibliji: Marija i Juda Iskariotski* te *Kvintija i Kralj*.

Počeci priča uglavnom podsjećaju na početke u *Bibliji* i svetim knjigama: "u ono davno vrijeme", "u isto vrijeme kada" i "onda davno". Samo tri priče počinju izravni: *Poklon triju Kraljeva*, *Spasovdan* i *Duhovo*.

U nekoliko se proza pripovjedač razotkriva: u *Prvoj* je *misi* nesiguran, ne zna što se zbiva u dušama prisutnih, a u *Mariji iz Magdale* pita se zna li ona već tada o budućoj Kristovoj patnji. Dvapat svjesno razotkriva svoje vjersko opredjeljenje: u *Prvoj* se *misi* oduševljen obraća čitatelju neka zajedno s njim poslušaj pjev zvona, a u priči *Duhovo* Krista naziva "našim" Gospodinom. Nesvjesno se razotkriva u dionici Herodovih misli: svoje poštovanje prema Raspetomu izražava velikim slovima posve neprispodobivim Herodovoj mržnji na mogućega nasljednika njegova prijestolja. Prisutni su i metafikcionalni elementi: priznanje da je priča baš to, priča, artefakt, prisutno je na kraju priče *Ustani i pođi*: ona se nudi kao svjedočenje teškoga puta u Egipat, o kojem nisu "pisali" ni evanđelisti. U motivaciji glavne pripovjedne linije priče *Baka je pričala legende...* otkriva se njezino umjetno postanje. Riječ je, dakako, o postupku koji naratologija naziva metalepsom i definira ga kao prekoračenje granice između fikcije i stvarnosti (Genette, 2006), a svoju definiciju nudi i Krešimir Bagić koji u "blendiranju" dviju razina vidi "postupak prekoračenja granice između dvaju svjetova – književnog i izvanknjiževnog, onog o kojem pričamo i onog u kojem pričamo, kazališne pozornice i publike" (Bagić, 2012, 195).

Kad je riječ o opisima, najbolji su oni prirode: opis nazaretskih pašnjaka pored kojih prolazi kolona hodočasnika u Jeruzalem (*Marija traži izgubljenog*), slikoviti opisi u legendi *Ivanove oči*: neba i munje, potom pustinje u očekivanju rođenja Sina Božjega (*Velika noć*) i zmijske u ambijentu vrta (*Marija i Juda Iskariotski*). Mara Švel vješto predočava i interijere kuća, osobito kuće Marije iz Magdale, a djelomično i Herodova dvora i vrta (*Zvijezda s Istoka*). Lokacije su to "prepoznatljive iz okruženja onih za koje su legende i napisane" (Sablić-Tomić, 1998, 36), osjetan je "naglasak na isprepletenosti čovjeka i prirode" (Sablić-Tomić, 2008, 86). Proživljeni su pejzaži pravi umjetnički krokiji, ili riječima Ljerke Matutinović: "ponekad, kad Mara Švel fiksira bogatstvo i sjaj rodnog pejzaža, njena se rečenica zaodijeva lirizmom i treperi osjećajnošću" (1970, 413).

Izvanjski su opisi likova šturi, ženski uglavnom ističu lijepo lice i vitak stas, a muškome se opisu, kao i u autoričinu "šokačkome opusu" pridaje manja pozornost no ženskomu. Katkad je takav da bi teško bilo tko po njemu prepoznao opisanoga: sjetimo se kako je Marija u Isusovu opisu

naglasila njegovu bjelinu, rumenilo te odabranost, i, začudo, jedna ga je žena prepoznala. Iako idiliziran i pomalo sladunjav, zanimljiv je dvodijelni opis Marije Magdalene: viđen je očima gledatelja i kao refleksija u jezeru. Isus se tradicionalno opisuje kao visok, vitak, duge, valovite smeđe kose, razlikuje se tek časnikovo (*Kvintija i Kralj*) viđenje Isusa kao snažnoga, makar je uvriježeno Isusa poimati kao prozračan, loman i produhovljen lik. Jedino je Juda detaljnije opisan: on ima izrazit, orlovski nos, velika usta, debelu donju usnu, mrk pogled, nešto zlo u očima i kovrčavu kosu. To ne čudi s obzirom na to da je cijela priča studija Judine zlobe, pa je morao biti detaljnije opisan izvana, funkcionalno, dakako. Njegov je izgled vanjska manifestacija njegove pakosne nutrine.

Tek se nekoliko likova uspjelo izdignuti iz jednodimenzionalnosti, štoviše, šturoga nacrtu: u pojedinačnoj je priči najbolji Juda: opisan je njegov vanjski izgled, dano mu je misliti, govoriti i djelovati. Ili, kako kaže Jordan Kuničić: "Dovoljno je pročitati napetost, unutarnju borbu koja se odrazuje iz Jude Iskariotskog" (1969, 504-505).

Iako ne progovara, a njezine misli iznosi isključivo pripovjedač, Marija iz Magdale ipak je zaživjela jer je njezin preobražaj prikazan postupno, u zrenju. U dovoljno dugoj vremenskoj dionici ona je, korak po korak, evoluirala. Unatoč značajnih proširenja epizoda koje se tiču Jude i Marije Magdalene, Mara Švel nije revizionirala novozavjetne likove kako Božidar Petrač pokazuje Gavranov postupak u *Juditi, Krstitelju* ili *Ponciju Pilatu* (2011, 85-86). I Mara Švel "nadopisuje ono prije i poslije" (Isto, 87), no predznak ostaje isti. Simpatična je i mala radoznalka Kvintija, oblikovana govorom, tipično dječjim, naivnim i nepokvarenim pitanjima. Također je među boljim likovima Herod kojemu smo zavirili u pokvarene misli.

O Šveličinim likovima, Isusu i Mariji, Dunja-Detoni Dujmić kaže: "U njezinom Isusu ima nešto od ozbiljnosti i brižljivosti šokačkog obiteljskog hranitelja, a Marija je prožeta idealom ženstva i materinskim blaženstvom koji su zračili iz patničkih likova nepoznatih Šokica" (1998, 46). Držimo kako je Marija najbolji lik opusa. U svakodnevnim je situacijama majka kao i svaka druga, vrijedna domaćica, no u društvu anđela ona postaje nezemaljsko biće. Pritom je puno uspjeliji ovaj svakidašnji, realistički segment Marijina lika.

Misli su likova uglavnom ispričane pripovjedačevim riječima, rijetko se očituju sami, i to slobodnim neupravnim govorom, uglavnom upadicom u pripovjedačev govor. Tako su dane: Marijine misli o reakciji voljenoga na njezinu udaju (*Marija iz Magdale*), njezina nestrpljivost dok čeka žene kako bi zajedno pošle Kristovu grobu (*Uskrsnuće*), Kvintijino iskreno divljenje

Isusovu pogledu (*Kvintija i Kralj*) i samosažaljenje apostola (*Prva misa*). Stvarnoga ulaska u svijest likova nema, još manje struje svijesti.

Likovi razgovaraju relativno malo, poneki se vrlo slabo glasaju, npr. Marija Magdalena u obje priče. O sebi se najbolje očitovao Juda, pred Mariju je istresao svu gorčinu svoje zavidne duše, a tijekom razgovora s Isusom oblikovao se i lik male Kvintije. Strah za Jedinca izrečen u razgovoru za vrijeme potrage po Jeruzalemu (*Marija traži izgubljenog...*) jasnije je i snažnije u Josipovu i Marijinu osobnost upisao roditeljsku brigu, oslikao ih je kao prave roditelje. Tako o svojem djetetu razgovaraju Joakim i Ana: njihove su riječi pune hvale za malenu, ali protkane bojazni od moguće neskromnosti jer ne žele zatajiti kao odgojitelji. U formi slobodnoga neupravnoga govora predočeni su odgovori ljudi u sirotištu i po jeruzalemskim ulicama jer su uvijek bili isti, pa su sublimirani, a na isti su način izneseni i komentari Marijina pojavljivanja kada ide Simonu pripremiti sve za prvu svetu misu. Tako oblikovane Marijine riječi upravljene Simonu snažnije su od upravnoga govora.

Kako većina priča tematizira poznate biblijske događaje, tako im nije potrebna neka posebna motivacija, sve se već unaprijed zna, upitan je samo oblik u koji će pripovjedač zaodjeti već zadane događaje. U *Uskrsnuću* nailazimo na zanimljiv postupak: iako je poznato tko će otići do groba i što će tamo naći, intrigantan je način na koji će nas pripovjedač povesti do groba. Odabrao je postupak koji svoju uvjerljivost crpi iz vizualizacije. Marijin opis dok sjedi i plače služi mu kao početna scena, ona koju vidimo nakon najave filma, s koje kamerom silazi do njezinih nogu gdje leži Marija Magdalena, na trenutak se zadrži na njezinu liku, zaviri joj u misli pa onda pođe u stopu za njom do groba i nazoči otkriću. S Marijom polazi učenicima i tu mu ona prestaje biti zanimljivom, on ostaje s njima, gledajući ih kako pate za učiteljem.

Bibliji nepoznata priča o Judi-trovaču pribjegava odličnoj motivaciji: Ivanov hod bosih nogu prouzročio je ranu na nozi koja u kombinaciji sa zmijom koju Juda nalazi u vrtu čini odličnu osnovicu njegovoga mračnoga plana. Da Ivan nije rasjekao nogu ili da Juda nije vidio zmiju u vrtu, motivacija bi bila znatno manje uvjerljiva.

Proze kršćanskoga nadahnuća Mare Švel napisane su jednostavnim, no ipak standardnim jezikom pa se čak i pastiri pravilno izražavaju. Jezična je slika prilično pravilna, samo se na jednom mjestu potkralo neslaganje vremena (*U Egiptu*). Stil je mjestimice uzvišen, biblijski, s mnoštvom aorista (najbolji je primjer odlomak koji slijedi nakon ulaska Marije Magdalene u prazan grob u *Uskrsnuću*). Svečanije epizode redovito su zaodjenute u elegantnije jezično ruho, zapravo patetičan i idiličan diskurs,

s mnoštvom stalnih pridjeva i umanjenica (npr. atmosfera u špilji u *Poklonu triju Kraljeva*, Marijin razgovor s ptičicama u *Legendi o maloj Mariji* itd.) te opisom nalik na diskurs *Pjesme nad pjesmama* (Rahelin opis u priči *Ivanove oči*). Mnogo su bolje dionice u kojima se priča o svakodnevi, u njima je jezik lišen stilogenih elemenata koji tendiraju podignutom tonu i patosu, kako u pripovjedačevim dionicama, tako i u govoru likova.

S obzirom na tematiku, očekivani su biblizmi na razini likova i događaja, a uočljivi su i biblijski simboli, paralelni prizori te jezično-stilske konstrukcije kojima je izvor pojedino evanđelje (gotovo nikad sva), a potonji variraju od pravoga citata do parafraze ili interpretacije. S obzirom na različite karakterne i psihološke crte kojima su Sina Božjega portretirali ili pojedine događaje predočavali sinoptičari i Ivan (Slavić, 2016, 365, 398, 401, 404, 408, 441), u tekstu je moguće pronaći pojedine likove, čuda, parabole koji su služili u izgradnji određene psihološke vizure koju je gradio pojedini evanđelist. Primjerice, samo "[u] Matejevoj je inačici ispovijedi Petra u Cezareji Filipovoj da Isus dodaje '...na ovoj stijeni sagradit ću Crkvu svoju...' (16: 18)" (Gabel, Wheeler, 1986, 198)³³.

Već je bilo riječi o omjerima i količini teksta u pojedinim evanđeljima posvećenoj tjednu prije raspeća. Mara Švel ima svoje omjere: znatnu je pozornost posvetila vremenu nakon raspeća, čak i ako ne uzmemo u obzir priču *Razmišljam o Petru*, premda se znatan njezin dio događa nakon Isusove smrti. Na taj je način postigla ravnotežu među pričama koje pretihode Isusovu rođenju, onih koje se zbivaju u njegovu djetinjstvu, odrasloj dobi i nakon smrti. Bilo je za očekivati da će autorica najmanje "posuditi" iz *Ivanova evanđelja*: Mara Švel počovječila je sve biblijske likove, a Ivan zazire od mogućnosti pridavanja bilo koje ljudske osobine Isusu, čak ne prikazuje iskušenje u pustinji jer "bi moglo biti protumačeno kao impliciranje ljudske slabosti" (Trawick, 1968, 102)³⁴. Premda se od četiriju evanđelja Ivanovo najmanje bavi događajima iz Isusova života (Isto, 101), upravo se u tom evanđelju nalaze one inačice događaja koje je autorica željela uvrstiti u svoju zbirku, npr. Ivanova obrada Kristova ukazanja (Iv 20, 19-23) te njegovo viđenje Lazarova uskrsnuća (Iv 11, 17-44). Također je u njegovu dodatku zapisano Isusovo trostruko propitivanje Petrove ljubavi za njega uz napatke neka čuva njegove ovce (Iv 21, 15-17). I premda je evanđelist Luka taj koji je naklonjen ženama: "[ž]ene igraju znatno važniju ulogu u ovom evanđelju nego u ijednom drugom" (Trawick, 1968, 51)³⁵, Mara Švel

33 It is in Matthew's version of the confession of Peter at Caesarea Philippi that Jesus adds "...on this rock I will build my church..." (16: 18). (Prijevod: V. R.)

34 this might be interpreted as implying human weakness (Isto)

35 Women play a far larger role in this Gospel than in any other. (Isto)

po *Ivanovu evanđelju* donosi navode koji se tiču iznimno važnoga ženskoga lika, Marije Magdalene: scenu pranja nogu (Iv 12, 3-5) te Marijin povik u praznom grobu (Iv 20, 2).

Naposljetku, recimo i to da kritičari o vrijednosti proza idu u dvije krajnosti. Dvadeset je godina proteklo od suda Helene Sablić-Tomić koja u zbirci *Legende* konstatira Šveličino vjerno nasljedovanje biblijskoga teksta, ne osobito plastične i dinamične likove, jednodimenzionalne i površne, a sve zato što se obraća "svakodnevnoj čitateljskoj publici koja Maru Švel poznaje kao šokačku autoricu. Na tome tragu i imajući svijest o *horizontu očekivanja* svojih čitatelja, Mara je i strukturirala legende" (1998, 36). Gotovo istim riječima deset godina kasnije zbirku ocjenjuju autori Rem i Vukoja (2009, 331).

Premda je i prosudba Dunje Detoni-Dujmić stara dvadeset godina, ona je upravo vizionarska najava postmodernističke revalorizacije Šveličina opusa u cijelosti:

"Zaštitila se neograničenom zalihom pripovjedljive građe, a s njom je postupala razborito i bez žurbe, bez zapanjujućih početaka i završetaka, na granici 'factiona' i 'fictiona', svjesna da će iz ograničenosti samog čina pisanja neizmjenjnost nenapisanoga zasigurno jednom postati čitljivija, ako ne prije, onda pri postmodernistički raspršenom kraju XX. stoljeća" (1998, 46).

Na istom je tragu ocjena dvoje autora iz naše suvremenosti koji će u "narativnim strategijama" *Legendi*, detektirati "visoku svijest o stilu (koja je u kontekstu neorealističke književnosti djelovala kao nespretnost, a takvom se u novijim čitanjima ponekad i imenovala)" (Jukić i Rem, 2015, 29). Autori nadalje objašnjavaju kako prvenstveno misle na žanrovske (i ne samo žanrovske) bastarde te nomenklaturnu upitnost zbirke:

"Upravo žanrovska kombinatorika u njenim prozama otvara prostor postmodernističkome kodu njihova čitanja, koji se prepoznaje (...) [na razini] meta-kategorizacijske signalizacije (portret, legenda, roman i sl.) koja je ili preuzeta iz drugoga medija (slikarstvo), ili je u realizaciji neusklađena s imenovanim žanrovskom konvencijom (kao u zbirci pripovijesti *Legende*" (Isto, 30).

4. Nekoliko zaključnih misli

Mara Švel s poštovanjem je prišla izvorniku, a znakovit je izbor biblijske građe koju je umjetnički obradila: zbog ravnoteže je iz svakoga Kristova životnoga razdoblja odabrala po nekoliko epizoda koje je držala važnima, čak i ako im je podrijetlo nekanonsko. Priče o djetinjstvu i mladosti namijenjene su mlađoj populaciji, muka je stalno mjesto biblijskih obrada, no ono po čemu je zbirka posebna jest pozornost koju je autorica posvetila vremenu nakon smrti i uskrснуća te naglasak na ponavljanju i tumačenju Kristovih riječi kao i ustanovljenju euharistije i Crkve. Autorica

se priklonila evanđelistu Ivanu koji najviše govori o Kristovu poslanju, za razliku od sinoptičara koji su skloniji događajima iz Isusova života – osim što je uspostavila sklad među evanđeljima, Mara Švel pokazala se i kao vjernica i kao poznavateljica katoličkoga nauka.

Nadalje, pokazala je kako dobro poznaje svojega implicitnoga čitatelja nudeći mu obradu biblijskih motiva u pravcu ”poslavonjenja” jer mu time olakšava recepciju. Ipak, to ju nije spriječilo da prilikom obrade katkad posegne za zahtjevnim pripovjednim postupcima poput proleptise o Judinu vješanju o topolu jer zna da taj njezin implicitni čitatelj makar površno poznaje *Bibliju* pa si dopušta aludirati na biblijske događaje i likove koje nije pobliže objasnila. Za pohvalu je i postupak koji simulira snimanje kamerom u priči *Uskrsnuće* – nije to prečesto viđena tehnika u Šveličino vrijeme. Ne smijemo zaboraviti opipljive i stvarne opise krajolika, ponajprije kad nalikuju na Slavoniju.

No, likovi u prozama kršćanskoga nadahnuća nisu na razini Đenki, Terzi i Adika: izuzev Marije, Jude i Marije Magdalene suviše su plošni i neostvareni. Juda i Marija Magdalena svoj karakterni rast u cijelosti zahvaljuju epizodama koje je autorica izmislila, a i ponajbolje sastavnice Marijina lika upisane su zahvaljujući proširenim epizodama puta u Egipat i, još više, boravka u njemu. Isus je mogao dobiti više mjesta, ali autorica je, kako je već rečeno, naglasak stavila na tumačenje kršćanske doktrine, ne na oblikovanje njegovoga lika. Sumarno, *Legende* i ostale proze kršćanskoga nadahnuća zanimljivo su štivo, no lišeno proživljenosti i snage ”šokačke sage” kojoj, uostalom, ne može parirati nijedan segment Šveličina opusa.

Iako je često proglašavana ”tipičnom šokačkom spisateljicom”, Mara Švel nikako nije samo to. Nema sumnje kako je ”šokački ciklus” ponajbolji dio njezina opusa, no ona s pravom pripada i krugu autorica ”ženskoga pisma”, a nikako ne smijemo zanemariti autoričine netom analizirane proze kršćanskoga nadahnuća (među nedavno otkrivenim pričama neke su gotovo na razini priča koje tematiziraju Slavoniju) ili priče za djecu, drame itd. Izvori iz kojih Mara Švel crpi svoje narative, raznolikost temā i postupaka njezinu opusu osiguravaju jedinstveno mjesto u povijesti hrvatske književnosti.

Izvori:

Hrvatski ženski list = HŽL

Narodio se Kralj Nebeski. VI. (1944), br. 12, str. 1-2.

Gore srca = GS

Velika noć. II. (1947), br. 22, str. 4-5.

- Betlehemski pašnjaci. III. (1948), br. 1, str. 7.
Baka je pričala legende. IV. (1949), br. 1, str. 2.
Ustani i pođi. IV. (1949), br. 1, str. 4.
Spasovdan. V. (1950), br. 20, str. 2.
Duhovo. Po Mariji Agredi. V. (1950), br. 22, str. 2.
Zvijezda s Istoka. (Legenda). V. (1950), br. 52, str. 4.
Marijino djetinjstvo. VI. (1951), br. 40, str. 2-3.
Smrt sv. Ane. VI. (1951), br. 32, str. 2.
Poklon triju kraljeva. VI. (1951), br. 1, str. 3.
Marija traži izgubljenog. VII. (1952), br. 4, str. 2.
Švel-Gamiršek, Mara (1969). *Legende*. Biblioteka Žetva. Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda.
Legenda o Maloj Mariji (str. 10-19),
U Egiptu (str. 20-23),
Ivanove oči (str. 29-31),
Marija i Juda Iskariotski (str. 32-37),
Marija iz Magdale (str. 38-46),
Razmišljam o Petru (str. 47-51),
Kvintija i Kralj (str. 58-62),
Uskrsnuće (str. 67-70),
Prva misa (str. 71-75).
Biblija, dostupno na stranici: <https://biblija.ks.hr/> (zadnji pristup 28. studenoga 2019.)

Literatura:

- [?] (1974). *Umjetnici Mari Švel-Gamiršek za Božić*. Glas koncila. XIII, 25 (295), str. 6.
- Badurina Stipčević, Vesna (2008). Još jedna glagoljska verzija Protoevanđelja Jakovljeva. *Slovo*, 56-57, str. 75-92. Dostupno na stranici: file:///C:/Users/Admin/Downloads/75_92.pdf (zadnji pristup: 27. listopada 2019.)
- Badurina, Anđelko, ur. (2006). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Bagić, Krešimir (2012). *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga.
- Balentović, Ivo (1990). *Šuma i Šokci u književnom djelu Mare Švel-Gamiršek*. *Marulić*, XXIII, 3, str. 321-331.
- Balentović, Ivo (1991). Mara Švel o sebi o [!] svome radu. *Godišnjak MH*

- Vinkovci za 1990. godinu*, str. 276-281.
- Bašić, Petar (2004). O prevodilačkim nedoumicama u himnu Slava Bogu na visini, *Služba Božja*, 44, 1. str. 99-103.
- Beršek, Željko (1976). Ostavila nam je značajno djelo. *Crkva u svijetu*, 11 (1), str. 85-86.
- Bodrožić, Ivan (2014). Kratki pregled najstarijih i najznačajnijih kršćanskih apokrifa. *Vjera i djela*, portal katoličkih teologa. Dostupno na stranici: <https://www.vjeraidjela.com/kratki-pregled-najstarijih-i-najznacajnijih-krscanskih-apokrifa/> (zadnji pristup: 12. studenoga 2019.)
- Capps, Alton C. (1971). *The Bible as Literature*. New York: Webster Division – McGraw-Hill.
- Cifrak, Mario (2012). Duhovi – događaj i navještaj. Petrov(i) govor(i) u Djelima apostolskim. U: *Biblija i književnost*. Zbornik za simpozij *Biblija i književnost*. Rijeka i Zagreb, 26. i 27. rujna 2012. *Dometi*, 1-2, str. 164-189.
- Cocagnac, Maurice (2002). *Biblijski simboli. Teološki pojmovnik*. Zagreb: Antibarbarus.
- Crnčević, Ante (2015). ‘Rorate caeli desuper’ – skladba koja u sebi skriva i otkriva sav misterij došašća! Portal *Bitno.net*. Dostupno na stranici: <https://www.bitno.net/vjera/rorate-caeli-desuper/> (zadnji pristup: 16. studenoga 2019.)
- Detoni-Dujmić, Dunja (1998). Mara Švel ili ako jedne zimske noći. U: *Mara Švel-Gamiršek*. Prilozi sa znanstvenog kolokvija. Biblioteka Znanstveni kolokvij, sv. 1. Drenovci: Hrašće, str. 39-46.
- Frye, Northrop (1982). *The Great Code, The Bible and the Literature*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Gabel, John B.; Wheeler, Charles B. (1986). *The Bible as Literature. An Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Garvanović-Porobija, Đurđica (2014). *Veliki meštar sviju biblizama: Miroslav Krleža i Biblija*. Sarajevo: Synopsis.
- Genette, Gérard (2006). *Metalepsa*. Zagreb: Disput.
- Henn, T. R. (1970). *The Bible as Literature*. New York: Oxford University Press.
- Jukić, Sanja; Rem, Goran (2015). Cvelferijom nizvodno. U: Ivan Rogić (ur.), *Cvelferica, ili jedan je Cvelfer tjedan-dva ranije sanjao. Proza*. Osijek: Udruga Duhovno hrašće – Ogranak DHK slavonsko-baranjsko-srijemski Osijek, str. 15-58.
- K[uničić], J[ordan] (1969). MARA ŠVEL-GAMIRŠEK, Legende, izdalo Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, biblioteka ”ŽETVA”,

- br. 3, Zagreb 1969, str. 6–85 (90). *Bogoslovska smotra*, XXXIX, 4, str. 504-505.
- Klarić, Snježana (2005). Portret i djelo Mare Švel-Gamiršek. *Godišnjak za kulturu, umjetnost i društvena pitanja*. Vinkovci: Ogranak Matice hrvatske, str. 35-51.
- L[ončarević], J[uraj] (1976). Duhovne poruke hrvatske književnice Mare Švel-Gamiršek. *Veritas*, XV, 3, str. 7.
- Landeka, Marko (1985). *Slavonija Mare Švel-Gamiršek. Đakovački vezovi*, prigodna revija, str. 34-35.
- Lončarević, Juraj (1968a). Razgovor uz "Legende". *Blagovest*, XXXVII, 2, str. 32-33.
- Lončarević, Juraj (1968b). *Šokadija u književnom djelu Mare Švel Gamiršek. Godišnjak ogranka Matice hrvatske Vinkovci*. 6. Vinkovci: Ogranak Matice hrvatske, str. 213-226.
- Lončarević, Juraj (1969). *Pogovor*. U: Mara Švel-Gamiršek, *Legende*. Biblioteka Žetva. Zagreb: Hrvatsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, str. 87-90.
- Lončarević, Vladimir (2016). Mara Švel – "šokačka Selma Lagerlöf". *Glas koncila*, 33-34, str. 23.
- Maraković, Ljubomir (1937). *Mara Schwell: Šuma i Šokci. Četiri pripovijetke*. Recenzija. Hrvatski državni arhiv. Fond Matica hrvatska. Dosje br. 43/1937.
- Matutinović, Ljerka (1970). [*Predgovor*]. U: Jagoda Truhelka, Verka Škurla-Ilijić, Dora Pfanova, Mila Miholjević, Mara Švel-Gamiršek. *Izabrana djela*. Pet stoljeća hrvatske književnosti. Zagreb: Matica hrvatska – Zora, str. 409-414.
- Mrakovčić, Božidar (2016). Zašto neka evanđelja ne govore o Isusovom djetinjstvu? Dostupno na stranici: <https://biskupijakrk.hr/?p=6146> (zadnji pristup: 8. studenoga 2019.)
- Nemec, Krešimir (1988). *Pripovijedanje i refleksija*. Osijek: Izdavački centar Revija radničkog sveučilišta "Božidar Maslarić".
- Oraić Tolić, Dubravka (1990). *Teorija citatnosti*. Rotulus Universitas. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Pavlović, Boro (1976). Ispraćaj Mare Švel-Gamiršek. (1900–1975). *Marulić*, IX, br. 1, str. 84-85.
- Pažin, Zvonko (2016). Red mise: Slava i Vjerovanje. *Vjera i djela*, portal katoličkih teologa. Dostupno na stranici: <https://www.vjeraidjela.com/red-mise-slava-i-vjerovanje/> (zadnji pristup 24. studenoga 2019.)
- Petrač, Božidar (2011). Biblijski predložak u romanima Mire Gavranca. *Republika*, LXVII, 7-8, str. 81-87.

- Porobija, Željko (2019). Kanoničnost svetih spisa. Portal *Biblija govori*. Dostupno na stranici: <https://biblija-govori.hr/kanonicnost-svetih-spisa-2/> (zadnji pristup: 19. studenoga 2019.)
- Rem, Goran; Vukoja, Katica (2009). Poetika Mare Švel-Gamiršek. U: Helena Sablić-Tomić, Vera Erl (ur.), *Urbani Šokci 3 – Ugledni šokci i Bunjevci*. Osijek: Šokačka grana Osijek, str. 313-377.
- Sablić-Tomić, Helena (1998). Manje poznati uradci Mare Švel-Gamiršek. U: *Mara Švel-Gamiršek*. Prilozi sa znanstvenog kolokvija. Biblioteka Znanstveni kolokvij, sv. 1. Drenovci: Hrašće, str. 36-37.
- Sablić-Tomić, Helena (2008). Počeci slavonskog ženskog pisma. *Dani hvarskog kazališta*. 34(1), str. 77-88.
- Sabljo, Josipa; Slavić, Dean (2012). Funkcija biblijskoga interteksta u *Biblijskim prizorima* Ivana Bakmaza. U: *Biblija i književnost*. Zbornik za simpozij *Biblija i književnost*. Rijeka i Zagreb, 26. i 27. rujna 2012. Dometi 1-2, str. 240-264.
- Slavić, Dean (2011). *Simboli i proroci (Uvod u biblijski intertekst)*. Zagreb: Školska knjiga.
- Slavić, Dean (2011a). Vrste biblijskoga interteksta u modernim europskim književnostima. *Republika*, LXVII, 7-8, str. 88-96.
- Slavić, Dean (2016). *Biblija kao književnost*. Zagreb: Školska knjiga.
- Šerić, Marina (2015). Nisu bili kraljevi, a ne znamo ni koliko ih je bilo. Portal *Večernji list*. Dostupno na stranici: <https://www.vecernji.hr/vijesti/nisu-bili-kraljevi-a-ne-znamo-ni-koliko-ih-je-bilo-1047362> (zadnji pristup: 16. listopada 2019.)
- Trawick, Buckner B. (1968). *The Bible as Literature. The New Testament*. New York – Hagerstown – San Francisco – London: Barnes & Noble.
- Šimundža, Drago (2004). *Bog u djelima hrvatskih pisaca: vjera i nevjera u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća*. 1. i 2. Zagreb: Matica hrvatska.
- Vrbić, Brane (2018). Skrivene Isusove godine. Portal *Nedjelja.ba*. Dostupno na stranici: <https://www.nedjelja.ba/hr/komentari/faktografija/skrivene-isusove-godine/8186> (zadnji pristup: 11. studenoga 2019.)
- Zlatar, Andrea (2002). Transformacija biblijskog predloška u Marulićevoj *Juditi*. *Colloquia Maruliana*, XI, str. 47-55.
- Žigo, Lada (2011). Biblija kao umjetnička »Knjiga otkrovenja». *Republika*, LXVII, 7-8, str. 111-118.

Biblical Characters and Events in the prose of Mara Švel-Gamiršek

Summary

The paper analysis Mara Švel-Gamiršek's prose texts of Christian inspiration published in the prose collection *Legende* and in the Catholic journals: *Marulić*, *Veritas*, *Kana*, *Pax*, *Glas koncila*, *Vjesnik đakovačke biskupije*, *Gore srca* and *Danica*. The special emphasis is given to the texts dealing with characters and events present in the Bible. The analysis covers the models of character development, their representation in the words and thoughts in the text, the position of the narrator, the type of focalisation, the narrative line, etc. The focus is also on the literary historians', theoreticians' and critics' analysis of Švel-Gamiršek's prose of Christian inspiration from the period of publishing the prose collection *Legende* until today. By doing that, the paper traces changes in the literary evaluations of that part of Švel-Gamiršek's opus through the time. Since the respective works are a sort of belectrization of the biblical events, the special attention is given to the Biblical intertext, while stressing similarities and departures from the original text. Finally, the paper also analysis Biblical symbols, mostly plants and animals, as an important element of the texts of Christian inspiration.

Keywords: Mara Švel-Gamiršek, prose of Christian inspiration, prose collection *Legende*, Biblical characters and events, Biblical intertext, biblisms, christianisms, symbols